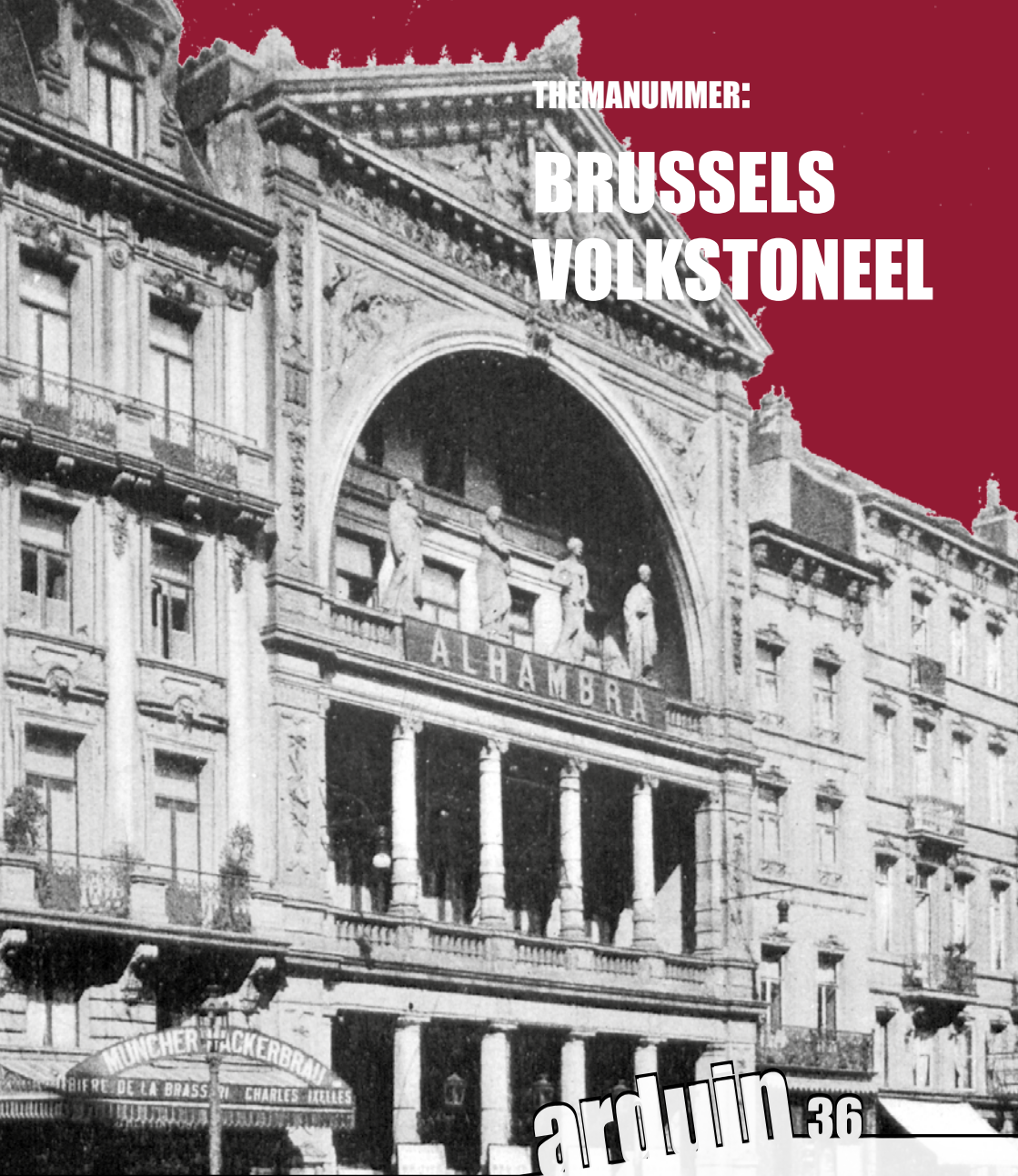

THE MANUMMER:

BRUSSELS VOLKSTONEEL

arduin 36

Brussels erfgoedtijdschrift
Jaargang 19 – juni 2025

AMVR

ARCHIEF EN MUSEUM
VOOR HET VLAAMS
LEVEN TE BRUSSEL

	WOORD VOORAF	
	AN RYDANT	
themanummer	Brussels volkstoneel	3
	DE KONINKLIJKE TONEEL- EN TAALKRING DE VIOLIER	
	'AL GROEIENDE, BLOEIENDE' IN HET TEKEN VAN TONEEL EN TAAL	
	HERMAN MENNEKENS	5
	BRUSSELS VOLKSTEJOËTER 2000-2025	
	ROBERT DELATHOUWER	13
	BRUSSELS VOLKSTEJOËTER REPERTOIRE	
	OVERZICHT VAN DE VOORSTELLINGEN	21
	KONINKLIJKE TONEELVERENIGING DE NOORDSTAR REDERIJKERSKAMER DE LELIE	
	LUC COLLIN	25
	THEATER: EEN ZEGEN VOOR HET BRUSSELS DIALECT	
	ROBERT DELATHOUWER	37
	HET 'WIJ' GEVOEL	
	EEN GRAFISCHE IDENTITEIT ALS VERBINDING	
	MAXIM PREAUX	49
Erfgoed in Beeld		
	VOLKSTHEATER IN MOLENBEEK	
	RUDY MACHIELS	65
Aankondigingen		
	EXPO'S NAJAAR 2025 IN HET AMVB	78
	THEMA ARDUIN 37	80
Boekbesprekingen		
	ERIC MIN, DE EEUW VAN BRUSSEL	
	HANS VANDEVOORDE, STIL VERZET.	
	DE OORLOGSJAREN VAN AUGUST VERMEYLEN 1939 1945	
	AN RYDANT	81

WOORD VOORAF

AN RYDANT

Beste lezers, liefhebbers van het AMVB,

Arduin 36 staat in het teken van het Brussels amateurtoneel. Daarmee wagen we ons op het terrein van het immaterieel erfgoed, het thema waar we in het najaar en de komende winter op focussen.

In het voorjaar en de zomer stond de jeugdcultuur centraal. In februari lanceerden we samen met het Brusselse Art+People de Expo *Football x Fashion*. Aan dit thema waren ook extra wandelingen en workshops gekoppeld. Onze binnenruimte werd ingenomen door gere- en upcyclde voetbaltenues, ontworpen door diverse Brusselse professionele en amateurmodemakers. Podcasts, video's, een maquette en foto's gaven samen met de 13 modesilhouetten een beeld van een evenement dat in oktober 2024 aan de Brigittinen plaatsvond.

Voor Erfgoeddag werd een nieuwe choreografie ontwikkeld, waarvoor we de rode loper uitrolden en een modeshow en workshops organiseerden in het parkje en voetbalplein voor onze deur. De leuke show, de klapping (als je niet weet wat dat is, heb je helaas de expo gemist), de popup-store met tweedehandskledij van bekende voetballers, het mooie weer en de aanstekelijke muziek en dans zorgden ervoor dat de naamsbekendheid van het AMVB in de omgeving meteen steil omhoog ging.

De expo klokte af op meer dan 600 bezoekers op een kleine twee maanden, wat een groot succes is. Het viel ook op dat we erg veel mensen over de vloer kregen voor wie het een eerste kennismaking met het AMVB was. Intussen heeft het materiaal van de expo een nieuw onderkomen gevonden in ons archief, want op 28 mei startte het tweede grote event van 2025: Expeditie Erfgoed.

Expeditie Erfgoed is de naam die 17 jongeren aan een project gaven dat we dankzij het initiatief DURF van het Team Brussel en de Vlaamse Rand konden lanceren. De Brusselse ketjes tussen 12 en 17 jaar gingen de afgelopen maanden aan de slag met stukken uit ons archief en dat mondde uit in een nieuwe tentoonstelling waarbij duidelijk wordt hoe inspirerend erfgoed kan zijn. De hedendaagse benadering van decormaquettes, vlaggen, affiches, stoffen, vaandels, maskers en schilderijen resulteerde in een frisse opstelling van eigen werk, ondersteund met zilver, fluogroen en fluoroze. 'Niemand mag immers nog denken dat een museum of een archief saai zijn', zo stelde één van de deelnemers. Het was onze eigen Stéphanie die het idee ontwikkelde, maar de uitwerking en look en feel lagen helemaal in handen van de jonge creatievelingen. Deze expo is nog tot eind augustus bij ons te zien.

Met deze *Arduin* richten we onze blik al richting najaar en immaterieel erfgoed. De samenwerking die we vorig jaar zijn opgestart met Brusselair! mondt immers uit in een expo en activiteiten rond *25 jaar Brussels Volkstejoëter*. Duid alvast donderdag 11 september aan in uw agenda, want die avond vieren we de feestelijke opening van de tentoonstelling.

Het Brussels amateurtheater heeft een rijke geschiedenis, waar we in dit nummer van *Arduin* op terugblikken. Helaas is het aanbod aan Vlaamse verenigingen en erfgoed zo breed dat we slechts deelaspecten kunnen belichten. Wetenschappelijk onderzoek is er daarentegen weinig en vandaag is geen enkele (kunst)historicus op dit terrein actief. We hebben dan ook aan vertegenwoordigers van de gezelschappen gevraagd om 'hun' kring voor te stellen.

Robert De Lathouwer doet de afgelopen 25 jaar Brussels Volkstejoëter uit de doeken. Herman Mennekens moet een stuk verder terug in de tijd, tot 1908 om precies te zijn, om de geschiedenis van De Violier te schetsen, een vereniging die haar hele bestaan door verweven is gebleven met zijn familie. Luc Collin blikt terug op de oudste toneelkring die in deze *Arduin* aan bod komt; de Noordstar werd immers al in oktober 1872 opgericht in café Het Moriaantje. Aan de hand van het AMVB-archief en met als backup de fototheek van heemkundige kring Molenbecca (en de onvermoeibare Jef Cassimons als kenner van dienst), beschrijft vrijwilliger Rudy Machiels kort enkele toneelkringen die in Sint-Jans-Molenbeek bestonden. Maxim Preaux, die ooit zijn masterproef schreef over de vaandels van het AMVB, gaat dieper in op de symboliek van de logo's en symbolen die de verenigingen hanteerden.

Tot slot hebben we nog onze terugkerende rubriek Brussels dialect, worden twee boeken over Brussel besproken en krijgt u een vooruitblik op onze volgende *Arduin*, die in het teken zal staan van Brusselse legendes.

Mij rest nog u te bedanken als lezer, het AMVB-team om alle erfgoed tot leven te brengen en Rudy Machiels in het bijzonder om als vrijwilliger dit hele tijdschrift gecoördineerd te hebben.

Veel leesplezier met deze zesendertigste *Arduin*

DE KONINKLIJKE TONEEL- EN TAALKRING DE VIOLIER

'AL GROEIENDE, BLOEIENDE'
IN HET TEKEN VAN TONEEL EN TAAL

HERMAN MENNEKENS

Wat hebben KVS-acteur Nand Buyl, zanger Bart Peeters, advocaat Ronny Baudewyn, scenarist en producer Philippe De Schepper (*Eigen kweek*), regisseur Jan Fonteyn en jeugdacteur Nathalie Slosse gemeen ...? Allen hebben ooit op de planken of achter de schermen gestaan bij De Violier. Het zegt wel iets over de dynamiek van een Nederlandstalige toneelvereniging die meer dan 100 jaar actief was in de Brusselse gemeente Jette en omstreken.

Jette, 1900

Bij aanvang van de twintigste eeuw telt de gemeente Jette zowat 10.000 inwoners. Nauwelijks tien jaar later is de bevolking al met meer dan 50% gegroeid en in 1930 is het bevolkingsaantal verdubbeld in vergelijking met 1900. Het is in deze context van een sterk groeiende gemeentebevolking en de snelle verstedelijking van het toen nog landelijke Jette met haar graanhandelaars, estaminetten en brouwerijen dat De Violier eind 1908 het licht ziet.

Net ervoor was uit de katholieke Sint-Pieters-Werkmanskring een toneelafdeling ontstaan, die vanaf 1906 De Broedermin zou heten. Is het dan toeval dat, zo kort hierna, eind 1908 een toneel- en taalkring wordt opgericht die, luidens de grondslagen, 'buiten allen partijgeest' staat en het voorzitterschap toevertrouwt aan de liberale Jetse ambtenaar, dichter en toneelacteur Jef Mennekens? De artistieke leiding komt in handen van 'toneelmeester' Jan Paes (1981-1961). Mennekens, beroepshalve gemeentesecretaris van Sint-Jans-Molenbeek en Paes, een populaire Molenbeekse volkszanger, toneelacteur en cafébaas (die ook nog tot BSP-gemeenteraadslid zal verkozen worden) kenden elkaar goed. De in Jette woonachtige Vlaamse schrijver Hendrik Muylers zal de eerste 'boekbewaarder' zijn.

Bloemeken

De eerste productie wordt een meer dan avondvullende combinatie van een drama in drie bedrijven – *Bloemeken* van Nestor de Tière en *Speelman op het dak*, een blijspel met zang in één bedrijf.

Opmerkelijk: er wordt, voor 35 Belgische frank, ook beroep gedaan op een betaalde beroepsactrice. Het is in de beginjaren gebruikelijk dat een

Jef Mennekens sr., eerste voorzitter en stichter van de Toneel- en Taalkring De Violier.

toneelvoorstelling wordt gecombineerd met een 'zangspel'. Na een drama volgt obligaat een blijspel (of omgekeerd). De voorzitter-stichter zal slechts zeer uitzonderlijk meespelen. Dat De Violier ook Vlaamsgezinde aspiraties heeft, mag blijken uit de programmatie van een voordracht door Hendrik Borginon in 1911 over *De vervlaamsching der Gentse hoogeschool*, voorafgegaan door... een blijspel. Voor de gelegenheid wordt uitdrukkelijk 'een behoorlijke kleding' vereist. En uiteraard wordt, naast werk van o.a. de Tière, Paes, Ballings en Felix van de Sande ook meermaals toneelwerk van Jef Mennekens opgevoerd: o.a. *Ook een decoratie* (1912), *Martha* (1914), *Marietta* (1935) en *Mariolijn* (1938).

Eerste Wereldoorlog

In het oorlogsjaar 1915 wordt de werking een jaar onderbroken – enkele spelers blijken immers krijgsgevangen – maar vanaf 1916 komen er opnieuw minstens twee producties per jaar. In 1919 toont De Violier zich van zijn meest patriottische kant. Er komt een 'weldadigheidsvertooning' ten voordele van de gedenkzuil gewijd aan onze gesneuvelde helden.

Vlag

Het gaat De Violier voor de wind. Een nieuwe vlag wordt feestelijk ingewijd in 1920. *Tips en Tops*, een lustige operette van Jan Paes op muziek van Jef Krieger blijkt zo succesvol dat ze meermaals wordt hernomen. De muzikanten van de 'symfonische afdeling' vragen dan ook een verhoging van hun vergoeding van 5 frank tot 7,50 frank. Toevallige passanten blijven staan voor het repetitielokaal van de koren om de liederen te beluisteren. Zang en muziek vormen de rode draad door de toneelbedrijvigheid in het interbellum.

Vanaf 1933 mag de vereniging zich 'koninklijk' noemen. *Het Laatste Nieuws* prijst de 'voorbeeldige volharding' waarmee De Violier blijft ijveren voor 'degelijk Vlaams tooneel'. Einde van de jaren dertig zullen opnieuw fondsen worden verzameld voor 'onze gemobiliseerde soldaten'.

Bond Vlaamse Toneelkringen Jette

Inmiddels is er ook een Bond der Vlaamsche Toneelkringen van Jette opgericht. Voorzitter is Herman Mennekens (zoon van), Leopold Adams van De Broedermin is secretaris. Het is opmerkelijk dat de drie Jetse verenigingen – De Violier, De Broedermin met de populaire acteur-regisseur Robert Bernaerd als voorzitter en Vondel (deze laatste van flamingantische signatuur met voorzitter Frans Reinhard) tijdens de oorlogsjaren meermaals zullen samenwerken aan eenzelfde productie of alle drie samen optreden.

Moord

In 1943 wordt De Violier in het hart getroffen door de moord op Jef Mennekens. Een laffe daad die nooit opgeëist wordt en tot op vandaag onopgehelderd

blijft ... Pas in 1947 herneemt De Violier haar werkzaamheden. Dit keer onder impuls van Herman Mennekens ... en diens zoon Jef Mennekens jr. Deze laatste maakt, samen met jeugdvriend (en latere ondervoorzitter) André Van Canegem zijn debuut als 'garde noble' in *Het adelaarsjong*, een prestigieuze productie die plaats vindt in de K.V.S. naar aanleiding van het 25-jarige toneeljubileum van Herman Mennekens. De Violier vindt een tweede adem, niet in het minst door de inzet van een piepjonge Jef Mennekens, die zijn acteeropleiding aan het Conservatorium te Brussel combineert met een professioneel engagement als lid van het vast gezelschap van de KVS.

Mimi Mennekens, boegbeeld van 'De Violiertjes' (naast haar: Quentin Smits).

Theater in het park

Het is in die jaren dat een nieuwe traditie ingang vindt, nl. deze van de openluchtspelen in het Garcetpark. Hierbij kan Mennekens rekenen op de medewerking van KVS-collega's als Nand Buyl en Bert Struys. In die jaren wordt ook de balletafdeling nieuw leven ingeblazen, mede door toedoen van Jef Mennekens' echtgenote Mimi en haar zus Jeanine Van Aenrooyde.

Van Vondel tot O'Neill

Na het onverwachte overlijden van Herman Mennekens in 1959 neemt diens zoon Jef de fakkel over. Een jaar later vieren De Broedermin en De Violier samen hun 50-jarig bestaan. Het repertoire van De Violier bestaat, naast klassiekers van Vondel (*Adam in ballingschap*, 1959) en Shakespeare (*Hamlet*, 1961'), uit eigentijds, internationaal werk van de Amerikaan O'Neill (*Goud*, 1962, *De tocht naar het duister*, 1965) en de Britse toneelauteur Terence Rattigan (*De prins en de danseres*, 1963), Vlaams werk van Jac. Ballings en Frans Gevels en de obligate zangspelen (*Op de purperen hei* op muziek van Armand Preudhomme, 1963). In 1963 heeft een opmerkelijke herdenking van en tentoonstelling over Jef Mennekens sr. plaats in Antwerpen in aanwezigheid van gastspreker en Mennekens' intieme vriend Herman Teirlinck. Teirlinck zal er voor het laatst publiek verschijnen. In die jaren wordt heel wat acteer- en regiewerk opgenomen door Jettenaar Frans De Boeck en theater- en filmacteur Dolf Denis.

Violiertjes

Een mijlpaal in het bestaan van De Violier wordt ... de geboorte van Herman Mennekens (jr.) in 1972. Om deze heugelijke gebeurtenis te vieren organiseren de trotse ouders Mimi en Jef een openluchtvoorstelling in hun stadstuin, hartje Jette. De spelertjes zijn allen kinderen uit de buurt. Het is het begin

De 'balletafdeling' van De Violier, 1952, op het binnenplein van herberg De Wilg, Jette

Groepsfoto van De Violiertjes bij voorstelling *Sneeuwman Wittekop* (1985), zaal Excelsior Jette

van de succesvolle kinderwerking De Violiertjes, die in het bijzonder onder impuls van Mimi, vier decennia zal overbruggen. Frans De Boeck ontpopt zich tot huisauteur van fraai toneelwerk voor en door kinderen. Nog voor hij kan lezen, staat ook zoon Herman enthousiast mee op de planken.

Juniors en Violirum Tremens

Uit de kinderwerking zal in de jaren 80 de jongerenwerking De Violier-Juniors ontstaan, initieel onder leiding van Erik de Schrijver. Vanuit de jeugdwerking stampen Herman Mennekens en boezemvriend Denis Vercammen, na het ondergronds kunstenfestival *Kelderkunst* (1996) en samen met enkele leeftijdsgenoten, Violirum Tremens uit de grond, dat resoluut en eigengereid kiest voor een apart en uitdagend repertoire (*De stoel* van Stanislavski – Guido Van Meir, 1998, *De dag allemaal klootzak* – Philip De Schepper, 2001, *Ongelikt* – Bart Moeyaert, 2003). Tremens zal hiervoor beloond worden met de eerste Fernand Ghijsprijs van het Vlaams Centrum voor Amateurkunsten (thans 'Zinnema') in 1998.

Vanaf de jaren 80 treedt acteur Bernard Vercammen, kleinzoon van medestichter en vaandeldrager Corneel Pauwels, steeds sterker op het voorplan. Hij zal, alternerend met Jef Mennekens, de regie verzekeren van tientallen producties en wordt ondervoorzitter van De Violier. Vaste waarden op de planken zijn dan o.a. Michel De Koker, Godelieve en Rita Ragmey, Marcel Schotsaert en Georgette Dooghe.

Tijdens de hoogdagen van De Violier telt de kring niet minder dan 4 'afdelingen' met telkens twee producties per werkingsjaar.

Eeuwfeest

In 2008 viert De Violier haar eeuwfeest met een academische zitting in het oud-gemeentehuis van Jette, een tentoonstelling in de Nederlandstalige bibliotheek en de creatie van *Dunne sneetjes leven*, een reeks 'taferelen uit het leven gegrepen' van de hand van Herman Mennekens, die ook theaterwerk op maat van de kinder- en jongerenwerking schrijft.

Maar De Violier is dan al over haar hoogtepunt heen. Violirum Tremens sterft een stille dood en door de ongunstig evoluerende gezondheidstoestand van Mimi en Jef Mennekens komt nagenoeg de volledige werking tot stilstand. In 2012 overlijdt Mimi aan een slepende ziekte. Een jaar later haar echtgenoot Jef. Opvolging is er amper. Omwille van de grote vraag ernaar neemt Herman de werking van de kinder- en jeugdwerking over tot het 40-jarig bestaan ervan in 2012. Dan valt het doek definitief over het verhaal van meer dan een eeuw toneellevens van De Violier. De archieven van de toneelkring (én van theaterlegende Dolf Denis), doorheen de tijd steeds zorgzaam bewaard en aangevuld door de familie Mennekens, worden overgebracht naar het AMVB.

De knecht van twee meesters (Goldoni), openluchtvoorstelling in het Garcetpark (1952). Met o.a. KVS-acteurs Jef Mennekens als Jonker Silvio (links) en Nand Buyl (3e van rechts) als Truffaldino

Groepsfoto bij voorstelling *Wat doe jij hier?* (A. De Benedetti), feestzaal gemeentelijke bibliotheek, Jette, tevens viering zilveren toneeljubileum Mimi Mennekens

Links: groepsfoto n.a.v. 40-jarig bestaan van De Violier in 1948 (centraal: voorzitter Herman Mennekens) en viering van een van de stichters Aug. Roegiers, secretaris-penningmeester. Aan hoofdingang van gemeentehuis Jette. Rechts: groepsfoto n.a.v. viering 60-jarig bestaan van De Violier (1968), in de raadzaal van het gemeentehuis Jette

Jette, anno 2025

De Violier is niet meer ... maar het theaterleven in Jette heeft andere vormen aangenomen.

In de *Gazet van Jette*, het tijdschrift van Gemeenschapscentrum Essegem van april 2025, worden twee toneelproducties aangekondigd. Onder impuls van Gemeenschapscentrum Essegem kwam HETGEVOLG tot stand, een 'groep diverse spelers', die uitpakken met 'Het Ministerie van Dromen'. En het Brussels theatergezelschap van geëngageerde amateurspelers D°eFFekt, ontstaan uit de gevorderdencursus 'Toneel is spelen' in het Brusselse Gemeenschapscentrum De Markten én laureaat van de prestigieuze *Landjuweelwedstrijd* (2010), stelt *Geen Zorgen* voor.

Zou er dan toch nog iets blijven hangen zijn in Jette van de ooit zo bruisende en creatieve dynamiek waar De Violier, meer dan honderd jaar lang, garant voor stond ...?

HERMAN MENNEKENS (†1972)

STUDEERDE POLITIEKE WETENSCHAPPEN (VUB) EN STICHTTE DE JEUGDWERKING VAN DE K.T. DE VIOLIER. HIJ SCHREEF TAL VAN THEATERTEKSTEN, VNL. VOOR KINDER- EN JONGERENTHEATER, EN HIJ IS COAUTEUR VAN DE TWEETALIGE BIOGRAFIE VAN DE BRUSSELSE ARCHITECT JOSEPH DIONGRE (UITGEVERIJ BITBOOK). VOOR ZIJN VERDIENSTEN VOOR HET NEDERLANDSTALIG AMATEURTONEEL IN BRUSSEL WERD HIJ OPGENOMEN ALS RIDDER IN DE ORDE VAN HET GULDEN MASKER.

BOEK 100 JAAR DE VIOLIER

NAAR AANLEIDING VAN HET EEUWFEEST VAN DE K.T. DE VIOLIER KWAM EEN RIJKELIJK GEÏLLUSTREERD BOEK TOT STAND OVER DE GESCHIEDENIS VAN DE KRING (VORMGEVING: MANU CRIEL). HET BOEK IS TE KOOP VOOR 15 EUR (INCL. VERZENDKOSTEN). JE KAN HET BESTELLEN VIA E-MAIL: ANNMENNEKENS@HOTMAIL.COM

Brussels Volkstejoêter

Crème au beurre

Gaby Geysens - Robert Delathouwer - Gertjie Bryssinck

Regie: Marc Bultereys - Auteur: Kathelijne Damen - Verbrusseling: Robert Delathouwer

Vanaf 17 april 2010 t.e.m. 11 juli 2010

Crème au beurre (2010)

BRUSSELS VOLKSTEJOËTER 2000-2025

ROBERT DELATHOUWER

Het Brussels Volkstejoêter werd in 2000 als nieuwe vzw opgericht. Dat kwam niet plots uit het niets. In 1992 werd een Academie voor het Brussels (dialect) opgericht, die een paar jaar later het initiatief zou nemen voor een groots Gala van het Brussels in het Lunatheater (thans Kaaitheater). Het grote succes van dat meerdaagse Gala in 1994 deed ook een honger naar meer ontstaan. Niet in het minst bij het grote publiek, dat eindelijk een gelegenheid kreeg de oude vertrouwde thuistaal te horen bij een publieke gelegenheid. Toen al werd door de initiatiefnemers geopperd dat een volkstheater wellicht een goede manier kon zijn om dit te bestendigen. Zowel minister Jos Chabert, toen in de VGC bevoegd voor Cultuur, als Robert Garcia, voorzitter van de Raad van de VGC, zegden hun steun toe aan de initiatieven van de Academie. Tijdens de opvoering van een sketch in het Brussels tijdens een fancy fair in een van de scholen in Anderlecht zou ook Brigitte Grouwels, Vlaams minister voor Brussel, de acteurs aanmoedigen om een theatergezelschap op te richten en een Brussels repertoire uit te werken. Het zou nog tot 2000 duren vooraleer de eerste concrete stap wordt gezet: op 28 september 2000 richten 7 initiatiefnemers de vzw Brussels Volkstejoêter op¹.

Voorzitter werd Jef De Keyser, stichter-voorzitter van de Academie van het Brussels, en samen met acteur Jef Burm initiatiefnemer van het Gala in 1994. De andere medeoprichters waren theaterman en oud VCA-directeur Roger Van de Voorde, cabaretier Pol Bovré, vertaler-acteur Claude Lammens, Marcel De Schrijver en Geert Dehaes, die net aan het RITCS afstudeerde en in een stuk een aantal Brusselse figuurtjes had vertolkt. Het doel was duidelijk: het authentieke en oorspronkelijke Brussels dialect weer hoorbaar bij het grote publiek brengen. Het middel daartoe: theater, en liefst comedy.

De combinatie dialect en lach moest het doen en men kwam als vanzelf uit bij de twee meest bekende, zij het Frans-Brusselse toneelstukken: *De Traafiest van Mademoiselle Beulemans* en *Bossemans en Coppennolle*. Dit laatste werd vooropgezet om te starten, omdat het als minder melig werd gezien en vooral voor het hoge zwansgehalte. Met dat voorstel zou men ook

¹ De ontstaansgeschiedenis wordt, aangevuld met anekdotes, weergegeven in het ter gelegenheid van de 20ste verjaardag uitgegeven *Magazine* nr. 3/2020, *Brussels Volkstejoêter 20 joêr!*, juli-sept. 2020, pag. 5-10, uitg. be.brusselleir, Brussel.

bij de overheid aankloppen om via een degelijke ondersteuning de kans op een succesvolle start te garanderen.

Die overheid was zelf ook overtuigd dat de kans moest aangegrepen worden om de oorspronkelijke Brusselse volkstaal in ere te herstellen, en op zijn minst weer publiekelijk hoorbaar te maken. Of zoals de initiatiefnemers (Robert Delathouwer, Sven Gatz, Brigitte Grouwels) van de 'resolutie met betrekking tot de ondersteuning van, het onderzoek naar en de verankering van het Brussels dialect in het beleid' het enkele jaren later² in de VGC-raad zouden bevestigen: omdat het 'duidelijk (is) in welke mate het Brussels dialect voor Vlaanderen en de Vlaamse gemeenschap belangrijk is. Als het Brussels verdwijnt, verdwijnt meteen ook een deel van de voedingsbodem van onze taal, samen met een deel van de historische én territoriale verankering van de Vlaamse gemeenschap (in Brussel).' Een van die latere initiatiefnemers, Robert Delathouwer, was in de periode 1999-2003 staatssecretaris en als Voorzitter van het College van de VGC ook bevoegd voor Cultuur. Samen met Vlaams cultuurminister Bert Anciaux, in deze bijzonder bevoegd voor Brussel, werd overeengekomen dat beiden als startsubsidie een budgetaire inspanning zouden leveren van 700.000 Bf (maal twee betekent dat vandaag ongeveer 35.000 euro). Onder bepaalde voorwaarden weliswaar: er moest kwalitatief te werk worden gegaan, m.a.w. amateurtoneel met professionele omkadering, de investering moest het ook mogelijk maken om de communicatie naar een ruim publiek te verzekeren, en om de kater van het stilvallen na het Gala in 1994 te vermijden zal men elke productie meerdere weken opvoeren, en ook in de continuïteit voor de volgende jaren voorzien.

De echte start: *Bossemans en Coppennolle*

We zouden kunnen zeggen: de rest is geschiedenis. Maar zo eenvoudig is het niet. Gedurende meer dan een jaar werd naarstig gewerkt aan de opbouw van het eerste stuk. Roger Van de Voorde, die in 1984 al een vertaling van *De Traafiest van mademoiselle Beulemans* had geregisseerd met toneelvereniging De Noordstar, zou als regisseur tekenen voor de twee eerste producties, en dus een vertaling van *Bossemans en Coppennolle* maken. Dan moest ook de cast samengesteld worden. Dus: audities, vervangingen, vertalingen, dialectcoaching, repetities, decorbouw, uitkijken naar kostuums, en tegelijkertijd zorgen voor de omkadering. Elke theatergroep worstelt natuurlijk wel met dezelfde problemen. Maar als je begint aan een avontuur waar je ongeveer 60 repetities op je bord krijgt, een minimum van 20 opvoeringen (het zouden er vanaf het tweede jaar 40 zijn!), en ook nog werkdagen voor opbouw decor en allerlei andere dingen, dan kom je al snel tot een 100-tal

² Voorstel van Resolutie van Robert DELATHOUWER, Sven GATZ en Brigitte GROUWELS met betrekking tot de ondersteuning van, het onderzoek naar en de verankering van het Brussels dialect in het beleid, Raad van de Vlaamse Gemeenschapscommissie, stuk 279 – nr. 1 (2003-2004), 9 maart 2004, pag 745 ev.

dagen per jaar waar je ofwel tijdens werkdagen (repetities) ofwel tijdens weekends (opvoeringen) opgevorderd bent. Het is misschien juist die zware last en het besef dat aan een uniek project gewerkt werd, dat geleid heeft tot het familiale gevoel dat vandaag nog heerst in de gelederen van het BVT. Het gevoel van samen aan iets nieuws te bouwen gekoppeld aan de fierheid om een erfgoed dat eenieder dierbaar is opnieuw op de voorgrond te krijgen: het Brussels dialect en de zwans is terug! De vanzelfsprekendheid waarmee het BVT al 25 jaar twee uur voor elke voorstelling samen rond de tafel zit en een eigen catering verzorgt is daar een sprekend voorbeeld van. Wat het Brussels Volkstejoeter vandaag misschien nog het meest kenmerkt is precies toen ontstaan: het gevoel om tot een grote familie te behoren. En zoals in elke familie al eens wrijvingen ontstaan, toch word je steeds omarmd.

Bossemans en Coppennolle (2015)

Bossemans en Coppennolle (2002) was een groot succes. Bij de première speelden ook de drie Vlaams-Brusselse VGC-collegeleden een kleine sketch mee in het stuk. Ook Jef Burm speelde mee als Madame Chapeau. Maar het publiek (8000 toeschouwers in meer dan 20 volle zalen) was laaiend enthousiast over het geleverde spektakel. Het spel was al van een dermate hoge kwaliteit dat je niet wist of het nu amateur- of professioneel theater was. Die eerste cast had alvast hoge ogen gegooid. En dat belofde al meteen veel goeds voor het volgende stuk. En dat moest uiteraard die tweede klassieker worden met de Beulemansen. In tegenstelling tot *Bossemans en Coppennolle*, waar wegens gezondheidsproblemen van

een hoofdrolspeler geen reprises kwamen na de zomervakantie, kreeg *De traafiest van mamoiselle Beulemans* die in 2003 wel. Gevolg: geen 20 maar 40 voorstellingen en 15.000 toeschouwers.

Quid na de klassiekers?

Onmiddellijk na die twee eerste iconische stukken van het (Frans-)Brusselse repertoire, stelde zich de vraag: wat nu? De artistieke werkgroep in de vereniging koos voor een bijzonder populair en eigentijds Frans stuk. Het werd *Diner de Cons* van Francis Veber, verbrusseld tot *Dineire mè Peire*. Met een nieuwe en jongere regisseur, Marc Bultereys. De cast werd kleiner, met ac-

Duideduidui maquette voorzijde (1e en 3e bedrijf)

Duideduidui maquette achterzijde (2e bedrijf)

teurs die in de vorige stukken hun waarde hadden bewezen³. Het werd opnieuw een overdonderend succes, eigenlijk nog groter dan de vorige stukken. Meteen was de ban gebroken: het bewijs dat je ook andere stukken evengoed in het Brussels dialect kunt spelen.

Het publiek van het begin - een voornamelijk ouder publiek, zowel Nederlandstalig als Franstalig (voor dat laatste is het Brussels dialect dikwijls 'hun' Nederlands) - werd met de jaren ook uitgebreid met een steeds jonger wordend aantal toeschouwers. Daarbij zullen ook de culturele centra een belangrijke rol spelen. Want zeker na *Diner de Cons* zijn vijf dezelfde centra buiten Brussel het BVT blijven programmeren. En dat is tijdens al die jaren zo gebleven.

Vanwaar dat succes?

In het Brussels Volkstejoeter zullen ze grosso modo steeds de twee volgende grote factoren aanduiden: een externe, en een interne reden. Het is vooreerst duidelijk dat van bij het begin een niche werd aangesproken in theaterland door tegemoet te komen aan een bestaande vraag: repertoire spelen met comedy als rode draad, én in het Brussels dialect dat mensen verbindt. Plots kregen veel 'oude' Brusselaars de kans om hun oude thuistaal opnieuw 'en public' te horen. Het BVT creëerde dus in feite ook meteen een thuisgevoel.

De tweede reden van het succes is misschien wat subtieler, maar schuilt in het imago van de vereniging. Los van de sympathie die ze opwekt door het dialect en de zwans te hanteren, straalt ze ook iets familiaals uit. Om te beginnen werden bij de jaarlijkse Algemene Vergaderingen van de vzw quasi nooit afwezigen genoteerd. Bij de 45 tot 50 officiële leden (al naargelang het jaar) zou, behoudens bij overmacht of ernstige ziekte, bijna nooit iemand afwezig zijn. Vele verenigingen kunnen hier alleen van dromen. Maar die drang om samen te werken, de fierheid om gezamenlijk prettige momenten te beleven en aan het publiek een kwalitatief product te presenteren werkt aanstekelijk.

Die samenhang is ook meermaals gebleken bij de moeilijke momenten waarmee de toneelgroep geconfronteerd werd. Bij de tweede productie werd een van de acteurs onwel bij de pauze. Een ander nam zijn rol over door de tekst te lezen, en het publiek reageerde met een staande ovatie. Tijdens de voorbije 25 jaar werd ook heel wat leed verwerkt, van ongevallen bij acteurs, decorbouwers, onthaal- of andere medewerkers. Tot ook overlijdens toe, sommige misschien verwacht door een slepende ziekte, andere soms brutaal en dus totaal onverwacht. En altijd werden de rangen gesloten en fungeerde de vereniging als een hechte familie waar je echte geborgenheid kon vinden.

³ De volledige lijst van al de gespeelde stukken met de cast wordt op het einde van dit artikel vermeld.

De constante zorg voor kwaliteit

In het begin wilde het Brussels Volkstejoëter vooral het Brussels promoten, met theater als vehikel. Dat werd na enkele jaren net omgekeerd. Het werd een theatergezelschap waarbij het dialect een middel werd om het publiek te plezieren. Dat verstevigde meteen ook de noodzaak om zich te omringen met ervaren en dus ook professionele krachten. Dat gaat van de meeste regisseurs over regie-assistentie, decorontwerpers, costumiers, grime-specialisten, enz. Waar in den beginne vooral vrijwilligers zelf instonden voor de decorbouw, werd bij bepaalde toneelstukken het inschakelen van ervaren bedrijven een must. Bij een stuk als *Duideduidui*, waar een draaiend plateau moet gebouwd worden, waarop een wand komt met een verdiep en een trap waar een van de acteurs tijdens de voorstelling moet 'afdonderen', mag je geen risico's nemen en staat de veiligheid van de spelers op de eerste plaats.

In 2011 kwam vanwege Bruno De Lille, toen als Collegelid in de VGC bevoegd voor cultuur, de wens om initiatieven als de Academie, het dialectsteunpunt ARA! en het theatergezelschap BVT te laten samensmelten om de werking te stroomlijnen en transparanter te maken. De drie afzonderlijke vzw's gingen op in de nieuwe vzw Be.Brusselair. Na de eerste vier jaren BVT-voorzitterschap van Jef De Keyser en de tien daaropvolgende van Robert Delathouwer, aanvaardde Johan Verminnen in 2014 het voorzitterschap van de nieuwe vzw. Geert Dehaes, die al de coördinatie op zich nam, werd bevestigd als directeur en productie leider van het gezelschap, en een bijkomende werkkraft werd eveneens aangeworven. De functie van streektaalcoördinator, eerder opgenomen door Geert, werd toevertrouwd aan een ervaren vrijwilliger ⁴.

Het draagvlak werd aldus verbreed en de ambities aangescherpt. De bedoeling moest zijn dat met de ondersteunende overheden, zowel de Vlaamse gemeenschap (bevoegdheid Brussel) als de VGC (cultuur en erfgoed) meerjarenplannen en ook convenanten werden afgesproken. Dat zou de werking in principe moeten stroomlijnen, zowel financieel als programmatisch. Ook het Brussels hoofdstedelijk gewest zal aangesproken worden, maar eerder projectmatig en niet direct gelinkt aan de theateractiviteit ⁵. Met het Goudblommeke in papier⁶, waar gepoogd werd een soort erfgoedhuis te maken (vooraleer covid het café zou nekken), en thans Et Oeis van 't Brussels aan de Vlaamsesteenweg⁷, ontstonden in het centrum twee ankerpunten die via evenementen in de kijker worden gezet en waar het publiek voor ruimere informatie terecht kan.

⁴ Robert Delathouwer

⁵ Cf. de Internationale Streektaalconferentie in Brussel op vrijdag 23 september 2022 met minister Sven Gatz, bevoegd voor meertaligheid.

⁶ Geklasseerd café in de Cellebroersstraat 57, 1000 Brussel.

⁷ Bureau, dialectloket Brusselair! en zetel van de vzw Be.Brusselair in de Vlaamse steenweg 98, 1000 Brussel

BRUSSELS VOLKSTEJOËTER

8/14/15 december

11/12/18/19/25/26 jan. 2025

1/2 februari 2025

Aanvang op za. 20u en zo. 14u30

ZINNEMA

Veeveldestraat 24-26, 1070 Anderlecht

REGIE: Hans Van Cauwenberghe / VERBRUSSELING:
Luc De Smet / ASSISTENTIE: Monique Boonen /
DECOR- EN LICHTONTWERP: Marc Cooze /
KOSTUUMS: Mariah Baert / REKVLETTEN: Chantal
Vermeir / GRIME: Gerlinde Verwezen /
CAST: Kevin Van Doorslaer, Kathleen Seghers,
Anouk Van Doosselaer en Davy Van Riechel

€18/€20/€57

Reservaties
brusselair.eu of 02 502 55 09

KIPKAP MAISON (lopend seizoen 2025)

De verschillende maatschappelijke crisissen die mekaar opvolgden, zoals de bankencrisis, de covid-periode, de economische crisis, de energiecrisis ten gevolge van de oorlog in Oost-Europa, enz. hebben constant de nood aan extra sponsoring aangewakkerd. De enige vaste begrotingspost in eigen beheer zijn de inkomsten via de ticketing en de uitverkoop van de voorstellingen op tournee buiten Brussel. Voor zover natuurlijk het publiek enthousiast blijft en zorgt voor volle zalen. In maart 2020 werd wegens de covid-crisis bij *Zoëterdag, zondag, moindag* voor het eerst de programmatie bruusk afgebroken na amper een tiental voorstellingen. Op financieel vlak heeft dat een gat geslagen, want alle investeringen in repetities, decor, kostuums, regie e.d. moesten natuurlijk gehonoreerd worden. Ook de eerstvolgende jaren kwam - maar dat was in de hele cultuursector zo - het publiek eerst schoorvoetend terug.

Quid met de Belgische en Brusselse roots?

Het blijft uitkijken naar stukken met Belgische roots, en Brusselse in het bijzonder. Die kwamen uiteraard aan bod bij de start met *Bossemans en Coppennolle* (in 2002 en opnieuw opgevoerd in een herwerkte versie in 2015) en de *Traafiest van Mademoiselle Beulemans* (2003). Maar het zijn stukken die geschreven werden in het Beulemans-Frans. De 'Vlaamse' dramaturgie die verbrusselbaar is werd gebracht met de opvoeringen van *Crème au Beurre* van Katelijne Damen en *Oud Papee* van Stany Crets. En natuurlijk kunnen we niet voorbij gaan aan *Aaft aailen in*, de compilatie van de meest grappige en poëtische 'powezeekes' van Renaat Grassin. Het werd ook de meest opgevoerde productie, want geschikt voor grotere zalen, maar eveneens voor feesten bij mensen thuis, in de tuin, of op aanvraag bij verenigingen.

Een bijzondere vermelding verdient ook *Schuune Schaain*, op aansturen van regisseur Julien Vrebos geschreven door de acteurs zelf, zodat de toeschouwers twee aparte verhaallijnen kregen, afwisselend aan mekaar gespeeld door muzikale intermezzo's, met op de achtergrond de stomme film uit 1928 van de *Mariage van Mademoiselle Beulemans*. Een verrassende en moderne productie die zeker een nieuw publiek heeft kunnen bekoren. Maar vooral: eentje van eigen bodem, in het eigen Brussels dialect, en in eigen beheer autonoom ontwikkeld.

Het is nu enkel nog uitkijken naar een volgende eigentijdse comedy in oorspronkelijk Brussels dialect. Hoop doet leven!

BRUSSELS VOLKSTEJOËTER REPERTOIRE

OVERZICHT VAN DE VOORSTELLINGEN

- 2002 Bossemans en Coppennolle** Vandenbossche en Annemie Neyts
Van Paul Van Stalle en Joris D'Hanswijck
Vertaling en regie: Roger Van de Voorde
Spel: André Van Wassenhove, Elie Devuyt, Jef Burm, Tania Van Cauwelaert, Gertjie Brijssinck, Sabrina Lenders, Geert Dehaes, Claude Lammens, Mark Quintelier, Emile Ringoot, Kathleen Seghers, Freddi Smekens, Pol Bovré / Gastrollen van de toenmalige ministers: Guy Vanhengel, Jos Chabert en Robert Delathouwer
- 2004 Le Diner de Cons (Dineire mè Peire)**
Van Francis Veber / verbrusseling: Claude Lammens
Regie: Marc Bultereys
Spel: Elie Devuyt, Claude Lammens, Kathleen Seghers, Gertjie Brijssinck, René Willems, Mark Quintelier en Emile Ringoot
- 2005 Ne Pizjama vè Zes**
Van Marc Camoletti / verbrusseling: Claude Lammens
Regie: Marc Bober
Spel: Elie Devuyt, Robert Delathouwer, Kathleen Seghers, Ani Leroy, Gaby Geysens, Patrick Daele
- 2006 Tailleur Pour Dames**
Van Georges Feydeau / verbusseling: René Willems
Regie: Marc Bultereys
Spel: Elie Devuyt, René Willems, Ani Leroy, Gaby Geysens, Sabrina Lenders, René Willems, Robert Delathouwer, Kathleen Seghers
- 2007 Ambras op de Vismet**
Naar Carlo Goldoni / bewerking en regie: Marc Bober
Spel: Elie Devuyt, Kathleen Seghers, Robert Delathouwer, Ani Leroy, Geert Dehaes, Vanessa Daniels, Mark Quintelier, Wim Dumont, Annick Devisch, Jo De Coster, Gaby Geysens, Kurt
- 2002 Draa Doêge Miester (wagenspel)**
Regie: Roger Van de Voorde
Spel: Kathleen Seghers, Tania Van Cauwelaert, Geert Dehaes, Elie Devuyt
- 2003 De Traafiest van mademoiselle Beulemans**
Van Fernand Wicheler en Jean-François Fonson
Vertaling en regie: Roger Van de Voorde
Spel: Kathleen Seghers, Damien Fortan, Jef Van Lil, Tania Van Cauwelaert, Geert Dehaes, Elie Devuyt, Sabrina Lenders, René Willems, Mark Quintelier, Georges Vandemeersche, Henri Vanderborght, Jef Lenders / gastrollen – Guy Vanhengel, Robert Delathouwer, Jos Chabert, Walter

Parewyck, Patrick Peeters en Jef Van Lil
Figuratie: Georges Vandemeersche, Anne-Marie Mees, Karel Pira, Paula Michiels, Monique Criel
Muziek: Marcel Van Keer

2008 E Schuu Koppel

Van Neil Simon / verbrusseling en regie: Claude Lammens
Spel: Wim Dumont, Elie Devuyt, Gertjie Brijssinck, Chantal Vermeir, Josy Restiaen, René Willems, Jef Van Lil, Kurt Parewyck

2009 Raai of Vraai

Van Ray Cooney / vertaling: Claude Lammens
Regie: Marc Bober
Spel: Wim Dumont, Kathleen Seghers, Chantal Vermeir, Josy Restiaen, Stef Van Litsenborgh, Ani Leroy, Niki D'Heere, Elie Devuyt

2009 Aaft Aailen In (powezeeproject rond Et Ketsje)

Renaat Grassin / concept: Robert Delathouwer
Regie: Marc Bultereys
Spel: Robert Delathouwer, Gertjie Bryssinck, René Willems, Claude Lammens, Geert Dehaes, Vanessa Daniëls
Muziek: Roger Vincke (accordeon)

2009 Et Koëmermaase

Van Octave Mirbeau / script: Geert Roels en Greet Vissers
Bewerking en regie: Marc Bober
Spel: Kathleen Seghers, Ani Leroy, Gaby Geysens

2010 Duideduidui

Van Michael Frayn / verbrusseling:

Claude Lammens
Regie: Ronny Waterschoot
Spel: Elie Devuyt, Kathleen Seghers, Gaby Geysens, Ani Leroy, Josy Restiaen, Stef Van Litsenborgh, Wim Dumont, Jef Van Lil

2010 Crème au Beurre

Van Kathelijne Damen / verbrusseling: Robert Delathouwer
Regie: Marc Bultereys
Spel: Gaby Geysens, Gertjie Bryssinck, Robert Delathouwer

2011 Oud Papee

Van Stany Crets / verbrusseling: Claude Lammens
Regie: Marc Bober
Spel: Gertjie Bryssinck, Claude Lammens, Robert Delathouwer

2012 'N Kat Es Gin Poos

Van William Shakespeare / verbrusseling: Claude Lammens
Regie: Marc Bober
Spel: Kathleen Seghers, Kevin Van Doorslaer, Vanessa Daniëls, Geert Dehaes, Claude Lammens, Josy Restiaen, Carlo Otten, Kris Vanden Driessche, Kurt Parewyck, Wies Mertens, Gertjie Bryssinck, Ani Leroy, Niki D'Heere, Anita Vanhoutvinck, Patrick Peeters, Elie Devuyt
Muziek: Seppe Verbist, Marcel Van Keer

2013 Den Emmerdeur

Van Francis Veber / verbrusseling: Claude Lammens
Regie: Marc Bultereys
Spel: Elie Devuyt, Geert Dehaes, Niki D'Heere, Josy Restiaen, Kurt Parewyck, Anouk Van Doosselaer

2014 De Gooi Planque

Van Michel André / verbrusseling: Claude Lammens
Regie: Marc Bober
Spel: Josy Restiaen, Chantal Vermeir, Kevin Van Doorslaer, Elie Devuyt, Niki D'heere, Robert Delathouwer, Fred De Keersmaecker

2014 Schuune Schaain

Van Kathleen Seghers, Wim Dumont, Gertjie Bryssinck, Robert Delathouwer
Concept en regie: Julien Vrebos
Spel: Kathleen Seghers, Wim Dumont, Gertjie Bryssinck, Robert Delathouwer
Muziek: Stefan Willems (contrabas) en Jimmy Bonesso (accordeon)

2015 Bossemans en Coppennolle

Van Paul van Stalle en Joris D'Hanswijck / bewerking en regie: Marc Bober
Spel: Robert Delathouwer, Elie Devuyt, Niki D'Heere, Anouk Van Doosselaer, Kurt Parewyck, Geert Dehaes, Alain Beeckmans, Chantal Vermeir, Ani Leroy, Sabrina Lenders

2015 Abigail's Party (De Surboum van Cindy)

Van Mike Leigh / verbusseling: Claude Lammens
Regie: Marc Bober
Spel: Kathleen Seghers, Kevin Van Doorslaer, Anouk Van Doosselaer, Geert Dehaes, Ani Leroy

2016 'N Vlooi In A Uur

Van Georges Feydeau / bewerking en regie: Marc Bober
Spel: Josy Restiaen, Kathleen

Seghers, Anouk Van Doosselaer, Elie Devuyt, Robert Delathouwer, Niki D'Heere, Patrick Peeters, Carlo Otten, Alain Beeckmans, Guido Goovaerts, Luc Christiaens, Ani Leroy, Fred De Keersmaecker en Luc De Smet

2018 Den Arrangeur

Van Michael Cooney / verbrusseling: Marc Bober
Regie: Jan Van den Bosch
Spel: Guido Goovaerts, Luc Christiaens, Niki D'Heere, Christine De Paepe, Eva Moskwyn, Luc De Smet, Robert Delathouwer, Stef Van Litsenborgh

2018 'N klaain Mizeire

Van Eric Emmanuel Schmitt / vertaling: Claude Lammens
Regie: Hans Van Cauwenberghe
Spel: Annick Devisch, Robert Delathouwer

2018 Abigail's party

(reprise) zie 2015

2019 De Vuinoêm

Van Matthieu Delaporte en Alexandre de la Patellière / verbrusseling: Claude Lammens
Regie: Marc Bober
Spel: Kevin Van Doorslaer, Geert Dehaes, Anouk Van Doosselaer, Chantal Vermeir, Patrick Peeters

2020 Zoëterdag, Zondag, Moindag

Van Eduardo de Filippo / verbrusseling: Marc Bober
Regie: Jean-François D'hondt
Spel: Ani Leroy, Guido Goovaerts, Niki D'Heere, Elie Devuyt, Anouk

Van Doosselaer, Geert Dehaes, Chantal Vermeir, Luc Christiaens, Annick De Visch, Stef Van Litsenborgh, Michaël Bronckaerts, Gertjie Bryssinck, Claude Lammens, Fred De Keersmaeker, Davy Van Stichel, Laurent Lippens

2021 Moeste Weite Wa Da'k Paas

Van Florian Zeller / verbrusseling: Claude Lammens
Regie: Hans Van Cauwenberghe
Spel: Guido Goovaerts, Annick Devisch, Chloë Van Doorslaer, Geert Dehaes

2022 Oscar

Van Claude Magnier / verbrusseling: Marc Bober/Robert Delathouwer
Regie: Jan Van den Bosch
Spel: Stef Van Litsenborgh, Gertjie Bryssinck, Karlien Figeys, Patrick Peeters, Luc Christiaens, Anouk Van Doosselaer, Ani Leroy, Kurt Parewyck, Niki D'Heere, Gaby Geysens en Robert Delathouwer

2022 De Zugezeide Zeeke

Van Jean-Baptiste Poquelin, beter gekend als Molière / verbrusseling: Marc Bober i.s.m. Robert Delathouwer
Regie: Tristan Versteven

Guido Goovaerts, Flore Van Damme, Karlien Figeys, Niki D'Heere, Robert Delathouwer, Gertjie Bryssinck, Kurt Parewyck, Stef Van Litsenborgh, Dean Ray, Patrick Peeters, Claude Lammens en Pascal Van Herck

2023 Poepa

Van Florian Zeller / verbrusseling: Claude Lammens
Regie: Marc Bober
Spel: Luc De Smet, Annick Devisch, Geert Dehaes, Anouk Van Doosselaer, Luc Christiaens en Chantal Vermeir.

2023 Nen Air De Famille

van Jean-Pierre Bacri en Agnès Jaoui
Verbrusseling : Guido Goovaerts
Regie : Dave Nauwelaerts
Spel: Geert Dehaes, Anouk Van Doosselaer, Davy Van Stichel, Niki D'Heere, Dean Raey, Karlien Figeys

2024 Kipkap Maison

van Yasmine Reza
Verbrusseling : Luc De Smet
Regie : Hans Van Cauwenberghe
Spel: Kathleen Seghers, Kevin Van Doorslaer, Anouk Van Doosselaer, Davy Van Stichel

KONINKLIJKE TONEELVERENIGING DE NOORDSTAR – REDERIJKERSKAMER DE LELIE

LUC COLLIN

De Noordstar, meer dan honderdvijftig jaar verdediger van onze taal, cultureel gezant en smaakmaker, sociale dessem, theatermaker, bruggenbouwer en standvastig nest waarin rechtgeaarde 'kunstelingen' desgevallend hun ei kwijt kunnen.

Aloude logo van KTV De Noordstar met sedert 2000 de lelietak [Arch. Luc Collin]

best met eigen mensen en eigen inbreng voor deze tussendoortjes konden zorgen.

En zo richtte Pieter Defreyne in oktober 1872 in cafe Het Moriaantje de Noordstar op, samen met een groep vrienden, waaronder Felix Van de

Ontstaan

Het laatste deel van de 19e eeuw is aangebroken. De stoommachine verandert de wereld. Er komen steeds meer fabrieken en de welvaart stijgt. Koning Leopold II is actief in Congo. Hij bezat bij zijn meerderjarigheid in 1853 tweehonderdvijftig duizend goudfrank of €100.000, een bedrag dat bij zijn dood gestegen is tot 14 miljard frank. De gewone man had echter geen baat bij die Congolese goudader. Uitbuiting en kinderarbeid bleven dagelijkse kost.

Een groepje sociaal geëngageerde, goeude burgers houdt eetfestijnen waarvan de opbrengst noodlijden den wat moet helpen.

Tijdens deze 'eterijen', er is vaak sprake van 10 of 12 gangen, verzorgen ingehuurde zangers de intermezzi. Op een gegeven moment vonden de organisatoren dat ze

Zande, Pieter Gassée, Emiel Van Driessche, De Mol en Sander Dandois. Jules Delcroix bleef vier jaar voorzitter en werd in 1877 opgevolgd door Pieter Defreyne.

Pieter Defreyne volgt in 1877 Jules Delcroix op als voorzitter [archief NS]

Niet alleen de kiem van de kunstzinnige roeping van de Noordstar was gelegd, maar tevens van het sociaal engagement dat haar tot op heden kenmerkt

Pionierswerk

Het vergt moed om een vereniging op te richten. Maar om deze degelijk leefbaar te maken en te houden zijn er niet alleen heel wat goede wil, geestdrift, idealisme en creativiteit nodig maar ook financiële middelen. Leden en medewerkers waren er voldoende. Zelf wat creatief zijn is wel leuk, misschien zat er ook de kans in om zich verder op te werken en wat

ontspanning is altijd welkom. Maar de inbreng van financiën was minder evident. Doch, met de welkome steun van een paar toneelminnende personen kon de Noordstar uit de startblokken komen en uitgroeien tot een van de bedrijvigste verenigingen in het Brusselse. Die pioniers hebben de basis gelegd van een vereniging die nu, meer dan anderhalve eeuw later, nog steeds haar oorspronkelijke idealen hoog in haar vaandel draagt: het bewaren van het Vlaamse toneel in Brussel, met oog voor het caritatieve.

Op zoek naar een podium

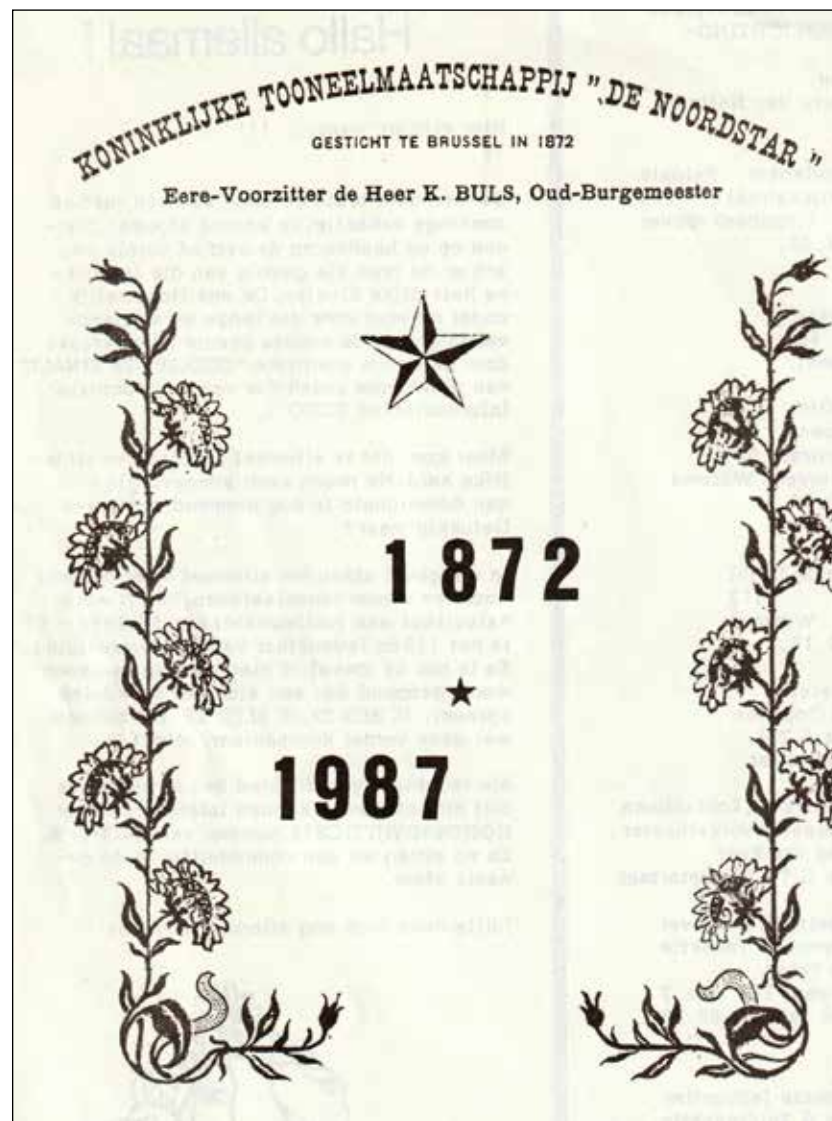
Van bij het begin was het zoeken naar podia. Over schouwburgen en toneelzalen beschikte men nog niet. Op Vastenavond en op kermisdagen werden in de herbergen kluchten opgevoerd en gelegenheidsliederen gezongen door Pieter De Freyn opgesteld, en dit ten bate van de armen.

Daarna werden openbare voorstellingen gegeven in De Drie Koningen in de Hoogstraat, in 't Moriaantje aan de Hallepoort en in de Prado te Molenbeek. Dit door omstandigheden ingegeven zwervende bestaan is door de tijden heen een beetje het lot van de Noordstar gebleven. Later meer daarover.

Noordstar mede aan de bakermat van KVS

In 1852 bestond er al een Vlaamse toneelgroep Tooneel van de Volksbeschouwing. Net als bij De Noordstar hadden ze spelers, maar geen podium. Ze zwierven van het Parktheater in de Wetstraat, langs het Circustheater in de Circusstraat naar het Alhambra Theater.

Burgemeester André-Napoléon Fontainas zette zich in om de rege-

KTV De Noordstar viert haar 115-jarige bestaan met als ere-voorzitter oud-burgemeester Karel Buls. [uit het verenigingsblaadje *Echo's*, september 1986] [archief Jos Van Praet]

Zo leidde de pers het evenement in: artikel uit de krant *De Zweep* van augustus 1922. [verslagboek Eerste Nieuw Landjuweel, in bewaring bij het AMVB]

Duplikaat van de erkenning als Koninklijke Maatschappij [archief Luc Collin]

Uit de krant *De Zweep* van augustus 1922. [verslagboek Eerste Nieuw Landjuweel, in bewaring bij het AMVB]

ring te overtuigen Het Arsenaal in de Lakensestraat ter beschikking te stellen van het 'Vlaams toneel'. Tevergeefs, want zelfs Vlamingen gingen dwars liggen omdat ze de locatie te afgelegen vonden.

Vijftientig jaren duurde het tot burgemeester Karel Buls, later ere-voorzitter van de Noordstar, architect Jean Baes eindelijk aan het werk kon zetten. In 1883 mocht Buls Koning Leopold II in de Koninklijke Vlaamse Schouwburg (KVS) verwelkomen met de woorden: 'Votre Majesté, j'ai l'honneur de vous souhaiter la bienvenue en Flmand' Waarop de Koning antwoordde: 'Monsieur le Bourgestre vous m'offrez là une chance de vous répondre dans la même langue'. Het was de eerste keer dat het vorstenhuis zich in het openbaar in het Nederlands zou uitdrukken.

Ergens mocht de Noordstar, bij monde van haar ere-voorzitter, daar ook fier op zijn. En bovendien had ze in de Lakensestraat een stekje gevonden.

Door de rol die de Brusselse verenigingen in het ontstaan van de KVS hadden gespeeld kregen ze namelijk één dag per jaar, op een dinsdag, het podium in de Lakensestraat ter beschikking.

Een echte boost voor het Brusselse amateurtoneel. Optredens in die toneel tempel trokken niet alleen publiek aan maar ook spelende leden. De komst van Franz Marijnen in 1993 zou hier echter verandering in brengen. Zijn tabula rasa betekende helaas een streep door de rekening van liefhebbers van amateurtheater.

Voorzitters komen en gaan

Justin Delcroix was medestichter en bleef voorzitter tot Pieter Defreyne in 1877 overnam. Net op tijd om mee te werken aan het ontstaan van de KVS. Hendrik Debock kwam aan zet in 1912 maar men verzeilde al snel in de oorlogsjaren. De activiteiten lagen stil, op een voorstelling in 1916 ten voordele van de krijgsgevangenen na. De band onder de leden bleef behouden en toen de vrede was teruggekeerd ging Joris Magdelijns aan de slag als voorzitter. Onder zijn bewind en met de inzet van Herman Teilinck, de toenmalige huisleraar van de koningskinderen, werd de Noordstar in 1922 door Koning Albert I gevraagd om het eerste naoorlogse Landjuweel in te richten. Hij schonk zelf ook het juweel.

En toen bulderden de kanonnen weer

Karel Vanderhaegen, Jan Michielse en ook Karel Wellekens waren de schippers aan boord van de vereniging tijdens het interbellum. Toen het oorlogsgeweld in 1940 weer losbrak werden de activiteiten opnieuw noodgedwongen gestaakt.

Net als tijdens de vorige oorlog bleef de vereniging bestaan, in die mate zelfs dat een aantal leden af en toe bezoek kregen van de Gestapo. Een vereniging riep blijkbaar vragen op bij de bezetter.

Na een toch wat twijfelend begin, kwam er na de Bevrijding een nieuwe lente

en een nieuw geluid.

In 1976, na Remi Maes en Emiel Stroobants, kreeg het duo Jean Dekeuleneer en Mientje Pelosie het heft in handen. In 1984, bij de dood van haar echtgenoot, zette Mientje Pelosie zijn werk verder.

Haar team bestond uit:

mevrouw Reyners (Deken)

de heer Rik Coppens (Ondervoorzitter)

mevrouw Rosa de Locht (Secretariaat)

mevrouw Sim Van Praet (Hulp-secretariaat)

mevrouw Anna Coppens (Penningmeester)

de heer Van Keer (Public-relations en contactman van het Noordstar Volkstheater)

de heer en mevrouw Van Praet-Coremans (ontwerp, lay-out en redactie van *Echo's*). Tevens spelende leden en bezielers.

Mientje Pelosie zestig jaar op de bres van het Brusselse amateurtoneel. [AMVB]

Wie was Mientje Pelosie?

Ze werd in 1911 geboren in Vilvoorde in een kunstzinnig gezin met vijf kinderen.

Gevoelig voor muziek en dans volgde ze lessen aan de kunstacademie, maar ze hield ook van toneel. Een kunstzinnige octopus met een hart voor mensen was ze. En of ze haar stempel op de vereniging zou drukken! Dat blijkt uit haar resem aan activiteiten:

De Mientje Pelosie Voordrachtenwedstrijd was jarenlang een begrip in Brussel. Ze kreeg de steun van de meest vooraanstaanden tot zelfs van Z.M. De Koning.

Met *Beter Leven Brussel* breidde zij het charismatische luik van de vereniging uit

In de KVS werden kwaliteitsvolle optredens verzorgd. Vaak in een re-

gie van Willy Van Cauwenbergh en met een kern aan talentvolle spelers: Jacqueline Coremans, Gisèle Despiegeleer, Guy en Daan Van Hoeck, Jos Van Praet e.a. Mevrouw De Locht en de heer Van Keer zorgden telkens voor welgevulde zalen. Ze lieten zelfs bussen aanrukken.

Daarenboven werd met het 'Straattoneel van de Noordstar' regelmatig opgetreden in binnen- en buitenland.

Het is die diversiteit die een van de pijlers is, die samen met de bezieling van haar leden de Noordstar zo levendig houden.

De viering van Mientje Pelosie ten Stadhuize in april 1985 was dan ook oververdiend.

Ik citeer uit het *Plus 3 magazine*, nummer 25 van april 1985:

'... Wij woonden de indrukwekkende hulde bij die door velen uit de officiële wereld en door vele vrienden en bewonderaars werd gebracht aan mevrouw Wilhelmina Dekeuleneer-Pelosie, een dame die gedurende ruim zestig jaar oneindig veel heeft gepresteerd in de wereld van het Brusselse amateurtoneel. In de jaren 1928 tot 1932 is ze ook beroeps geweest. Zij werd geëngageerd als jeune-premier in de plezierige komedie *De tante van Charlie*. Haar troetelnaampje, 'Mientje' kreeg ze toen ze in *De Parnassusberg* speelde.' *Mientje*, ze koesterde het troetelnaampje haar leven lang en wij met haar.

KVS nog even het podium van de Noordstar

Het was Roger Vandevoorde zaliger die mij, uw dienaar, met Mientje in contact bracht. De Noordstar had *Mijn geweten en ik* van Staf Knop geprogrammeerd, oorspronkelijk in een regie van Vic Moerman. Door omstandigheden nam zoon Walter over en nog even later was het mijn beurt om in te springen. We schreven toen 1987. Jean-Paul Degreef, architect en medewerker van Paul Degueldere, tekende voor een oorspronkelijk decor en voor de belichting, Alain Baenst, pianist verbonden aan het Museum van de Stomme Film, verzorgde het muzikale gedeelte en de cast bestond uit: Jos Van Praet, Guy en Daan Van Hoeck, Roland Vacampenhout, Jokke Heymans, Gisèle Despiegeleer en Jackie Coremans

Mientje zei na de vertoning: 'Spijtig dat Stafke dit niet gezien heeft' Uit haar mond komende betekende dat wel iets. Daarna scheidden onze wegen even, maar niet voor lang.

Beroepsen en Amateurs

De termen 'beroeps-' en 'amateurtoneel', zelfs de term 'semi-professioneel', liggen vaak ter discussie. Roger Vandevoorde zaliger organiseerde er al aperitiefgesprekken rond, in het toenmalige CBA, met vooraanstaande theatermakers en mensen uit het liefhebbers veld, waaronder vertegenwoordigers van onze vereniging..

Uit die gesprekken heeft de Noordstar dit meegenomen: (uit *Echo's*, archief Jos Van Praet)

'Er wordt bij ons met plezier toneel gemaakt. Maar dat plezier wordt gevonden in goeie repetities waarbij men zich, door echt inspanningen te leveren zelf ontspant om anderen te vermaken.

Terwijl 'beroepsen' bezoldigd zijn, leven 'amateurs' niet van hun kunst Bij de Noordstar is iedereen lid op vrijwillige basis met 'professionele' inzet

Dus kunnen we die van KTV De Noordstar als 'professionele amateurs' benoemen. Dit zou trouwens voor allen moeten gelden, zowel voor de bezoldigden als de niet-bezoldigden, de toneelkunst ten bate. Mientje is er o.m. een voorbeeld van.

De Noordstar als nomadenvereniging

Mientje belde mij in september 1990, sterk geëmotioneerd, om mij te vragen het voorzitterschap van De Noordstar gedurende een maand of twee te willen waarnemen, om de overgang naar een volgend beleid te verzekeren. Het werd haar wat veel na al die jaren.

Ik kon toen niet vermoeden dat ik vijfendertig jaar later nog steeds met die interim zou bezig zijn en ik kon zeker niet voorspellen welke woelige momenten er in het verschieft lagen wegens moeilijk te vinden podia, repetitieruimten en een veranderend stadsbeeld..

Het begon met de komst van Franz Marijnen bij de KVS en zijn tabula rasa. Plots was de Noordstar, samen met anderen, na jaren haar podium in de Lakensestraat kwijt.

Op een paar vage beloften na i.v.m. de bouw van een tweede zaal op de parking van de KVS, waar de amateurs zouden terechtkunnen, hadden we geen toekomstperspectief. Poppenspeler Toone VII, op dit moment onze oudste ex-speler, zei me toen: 'Luc ne mens kan alleen op zichzelf rekenen, onthoudt dat goed.' En de jacht op een podium was geopend en niet alleen op een podium, we moesten ook werken aan een publiek. De aantrekkingskracht van de KVS was samen met de locatie voor een deel weg.

Het Nekkersdal te Laken

Van oudsher werd er gerepeteerd in het GC Nekkersdal, in het cafeetje Bij Victor. Dat was gebleven. En in die oude stroopfabriek was er ook een loods die als toneelzaaltje zou kunnen ingericht worden. Misschien konden we er zelfs optreden?

Onze creatieve Jean-Paul Degreef bouwde de loods in kwestie om tot een knus toneelzaaltje waar we voor een beperkt publiek konden optreden. Maar was dat voldoende om leefbaar te blijven?

Daarenboven vernamen we na verloop van tijd dat GC Nekkersdal belangrijke verbouwingswerken plande.

We bleven niet bij de pakken zitten en zochten en vonden oplossingen:

In het GC De Merselborre werd ons aangeboden om op te treden ten voordele van de Ziekenhuis Clowns.

KTV De Zonnebloem kon wat steun gebruiken voor hun optredens in het CC van de Rodestraat te Ukkel en daarna in het gloednieuwe GC Het Huys.

Luc Collin huisregisseur en voorzitter van KTV De Noordstar, Hoofdman van Rederijkerskamer De Lelie. Rechts: oktober 1990: het eerste bestuur onder het voorzitterschap van Luc Collin [archief NS]

We waren ook welkom in de Boesdaalhoeve te Rode. De trektocht kon beginnen en met succes zowel op caritatief als op kunstzinnig vlak

De weldadigheidsoptredens worden verder verzorgd en de kwaliteit behouden. De vereniging blijft een mogelijk toevluchtsoord voor eenzamen, mensen vinden vaak een nieuwe start bij ons. Banden worden gesmeed met allochtone groepen zoals met het Turkse Binfikir. Samen werden optredens verzorgd in vier talen: Nederlands, Frans, Turks en Arabisch. Ze werden bijgewoond door de Turkse ambassadeur en zijn echtgenote samen met twee Brusselse Ministers.

De vereniging blijft bekend voor de kwaliteit van haar jaarlijkse producties op de verscheidene locaties in en buiten Brussel. Ze is een vaste deelnemster aan de jaarlijkse Ommegang te Brussel en aan de aloude Onze Lieve Vrouw Processie te Halle. In 2000 kreeg De Noordstar ten Stadhuize de functie toegedend van de aloude Rederijkerskamer de Lelie, wegens kunstzinnige en sociale verdiensten. Dit tijdens het jaar van haar 125-jarige bestaan.

Boven: *Het meisje dat niet lachte*. Een symbolische co-productie met de Turkse groep Binfikit van mevrouw Serpyl en de heer Erdinc. [archief Binfikir en NS]
Onder: moment uit *De klucht van de molenaar*. Terrassentheater Turnhout [archief NS].
Acteurs: Mira Vermeulen, Jacky Coreman en Luc Collin. Met straattoneel werd en wordt er nog jaarlijks opgetreden in Vlaanderen en Nederland tot zelfs over de Schreve in Frankrijk.

Embleem van de Rederijkerskamer De Lelie, in 2000 ontworpen door Prof. Dirk Coigneau, hoofdman van de Hoofdkamer Die Fonteyne Gent.

Professor Dirk Coigneau stond in voor haar nieuw blazoën.

In 2017 organiseerde De Noordstar het Internationale Rederijkers Congres waarbij ze het accent wilde leggen op het hedendaagse multi-culturele stadsbeeld onder het motto *Bruggen bouwen*, gelinkt aan de tentoonstelling *Brusselse Rederijkerij van vroeger en nu* in het AMVB in een samenwerking met MetX. De activiteiten resulteerden in een Brusselgedicht dat in bewaring is gegeven bij het AMVB.

In 2018 veroverde De Noordstar in 's Hertogenbosch het Rederijkers Landjuweel voor Straattoneel met *Ga*

door, een bewerking door Luc Collin van het middeleeuwse *Nu Noch*.

Zij het met een beetje vertraging wegens corona, werd het 150-jarige bestaan van De Noordstar luisterrijk gevierd op het Stadhuis, met de steun van de Stad Brussel en in aanwezigheid van zusterverenigingen, sympathisanten, leden en oud-leden, waaronder de heer José Géal alias Toone VII met zijn echtgenote.

Professor Dirk Coigneau, Hoofdman van Hoofdkamer Die Fonteyne Gent, en de heer Carlo van de Water, vertegenwoordiger van de Rederijkerij 's Hertogenbosch namen er het woord. De heren Jos Van Praet en Luc Collin speelden passages uit het middeleeuwse *Echo theater*. Het geheel werd door afgestudeerden van het Conservatorium Brussel muzikaal opgeluisterd met geuzenliederen.

Verscheidenheid, kunstzinnige kwaliteit, inzet, aanpassingsvermogen, creativiteit, begrip voor anderen, meer is er niet nodig om de eeuwen te trotseren. De reacties van de organisatoren op Facebook over de laatste optredens van zondag 4 mei 2025 bewijzen alvast dat KTV De Noordstar rustig doorstoomt.

'DANK AAN KTV DE NOORDSTAR, ONZE AANWEZIGEN & MEDEWERKERS
 Wat een prachtige avond gisteren, georganiseerd door de Broederschap van de Mariaprocesie.

Een bijzonder woord van dank aan KTV Noordstar, die ons wisten te ontroeren met hun beklijvende voorstelling *Marieke van de Malla*.

Hun acteurs brachten een verhaal vol emotie, diepgang en vakmanschap – een optreden van hoog niveau dat nog lang zal nazinderen. Elke scène zat

raak, elk gebaar was doordacht. Echte klasse!
KTK De Noordstar, bedankt om ons cultuur van de bovenste plank te brengen.

Medewerkers, bedankt om alles mogelijk te maken. Aanwezigen, bedankt om erbij te zijn en dit moment samen te dragen.
Lang leve De Noordstar en de Professionele amateurs.'

LUC COLLIN

GERMANIST EN THEATERMAKER, AUTEUR VERBONDEN AAN HET SACD, EX-IATA
ADJUDICATOR, RIDDER IN DE ORDE VAN HET GULDEN MASKER, MÉDAILLE D'OR DE LA
RENAISSANCE CULTURELLE EUROPÉENNE

's Hertogenbosch 2018, spelers Maxime Marchant, Bartel Bruyndonckx en Jan Wets nemen het Jeroen Bosch-juweel in ontvangst. [archief Luc Collin]

De heer en mevrouw Geal met in het midden Luc Collin tijdens de viering van het 150-jarige bestaan van de vereniging ten Stadhuisse. [archief Luc Collin]

THEATER: EEN ZEGEN VOOR HET BRUSSELS DIALECT

ROBERT DELATHOUWER

Felix vande Sande (1824-1890) was vooral actief binnen de Brusselse toneelwereld. Hij streefde naar Nederlandstalig theater en de uitbouw van een professionele schouwburgorganisatie. Hij werd de eerste directeur van de Koninklijke Vlaamse Schouwburg.

De 19e eeuw en wat voorafging
Als we de link tussen theater en het Brussels dialect willen beschrijven dan kunnen we best de voorbije 200 jaar bekijken waarin het huidige België zich ontwikkelde. En om een duidelijk beeld te hebben: ook eerst de heersende taaltoestand. Over het Brabantse – dus Nederlandstalige – karakter van de stad kan weinig twijfel bestaan. In 1788 schrijft de Brusselse advocaat J.B.C. Verlooy dat 95% van de Brusselaars Nederlands praten¹. In 1846 blijkt uit een talentelling (toen uitgevoerd door de reeds Franstalige administratie) dat nog steeds 60,28% van de bevolking Nederlands spreekt². Dat Nederlands bleek overigens in 1837 ook al sterk op het huidige Brusselse dialect, zoals we kunnen lezen in de wellicht oudste als Brussels

opgetekende tekst door niemand minder dan ene Jan Frans Willems.³

Maar: die door de eeuwen heen Brabantse en 'Dietse' stad (ook wel *Neder-Duytsch* genoemd), werd plots, eerst door de Fransen (1795) en daarna door de Belgische staat zelf (1830) verplicht om alleen het Frans als bestuurstaal te gebruiken. Tijdens de hele 19e eeuw zou aldus het Frans niet alleen de

¹ J.B.C. Verlooy, *Verhandeling op d'onacht der moederlyke tael in de Nederlanden*, 1788; cfr. ook Paul DE RIDDER, *Nieuw licht op J.B.C. Verlooy (1746-1797) Vader van de Nederlandse beweging*, Gent, Stichting Mens en Cultuur, 2001 en Paul DE RIDDER, in *Het Poelaertplein* (18e jaargang, nr. 2), november-december 2011, pag. 10-18

² Uit de telling van 1846 blijkt overigens dat zelfs in de gemeenten van de oostkant van de hoofdstad zoals Etterbeek, Ukkel, Sint-Lambrechts-Woluwe, Sint-Pieters-Woluwe, Watermaal-Bosvoorde en Oudergem toen nog meer dan 95% Nederlandstaligen woonden.

³ Jan Frans Willems, *Belgisch Museum*, de vertaling van de parabel van de Verloren Zoon, 1837. Ook te vinden in het DBNL (zoeken naar Dialecticon).

De start van het Beulemans-Brussels

bestuurstaal worden, maar ook meer en meer de enige cultuurtaal die door de overheid gesteund werd. De hele strijd die talloze Vlaamse schrijvers en intellectuelen in die periode voerden was in de eerste plaats gericht op het erkennen van het Nederlands en meer specifiek de mogelijkheid om ook in het 'Vlaams' theater te mogen en kunnen spelen. Mannen als Felix Vande Sande, Jacob Kats, Pieter Gassée en anderen ijverden voor de heropleving van het Vlaamse theater, de uitbouw van een professioneel theatergezelschap en een Vlaamse schouwburg in de hoofdstad. Eerstgenoemde zou daarvan (onze huidige KVS) ook de eerste directeur worden. En bovendien: 'in de 19e eeuw is het theaterleven te Brussel niet zozeer begonnen om de toneelkunst, maar als didactisch middel dat via vermaak aan de minder ontwikkelden levenswaarheid poogde te brengen. 'Tevens heeft het amateurtooneel te Brussel een essentiële rol gespeeld in het behoud en de uitbouw van het Nederlandstalige identiteitsgevoel', dixit Patricia Quintens.⁴

Terwijl de Vlaamse Brusselaars moesten vechten om in hun eigen taal publieke voorstellingen te verzorgen, ontwikkelde zich stilaan ook een steeds groter wordend fenomeen: de algemene verfransing van de stad. Bij de eerste grote industrialisering in de helft van de 19e eeuw is het bekend dat nogal wat Waalse arbeiders zich kwamen vestigen rond het Zuidstation, en dus ook dicht bij of in de Marollen. Het is dus meer dan waarschijnlijk dat in die eerste fase een mengtaal ontstaan is tussen het lokale Brussels dialect doorspekt met Franse of Waalse woorden. En dat heeft ongetwijfeld ook sporen nagelaten in wat achteraf het Marols zou genoemd worden.⁵ Maar naarmate meer Franstaligen toestroomden, en tegelijkertijd de bestuurlijke en sociale druk toenam om Frans te spreken ontstond een nieuwe lingua franca:

het Frans zou het Nederlands stilaan ook van de sociale ladder duwen. Het Frans zou stilaan zijn eigen versie van het Brussels ontwikkelen. Geen dialect,

⁴ Patricia Quintens, 'Het Nederlandstalig amateurtooneel en het professioneel theatergebeuren te Brussel', in *Toneel en theaterleven te Brussel na 1830*, AMVB, pag. 11, Brussel, 1993.

⁵ Sera De Vriendt, *Brussels, Taal in stad en land*, Lannoo, pag. 35, Tielt, 2004.

"BOSSEMANS ET COPPENOLLE"

PIECE EN 3 ACTES DE P. VAN STALLE & J. D'HANSWYCK,

Bossemans & Coppennolle: de consolidatie van het Beulemans-Frans in het theater

maar een soort Frans met lokale woorden, gezegden en invloeden.⁶

De 20e eeuw: Beulemans veroverde de wereld

Er wordt nogal eens beweerd dat het Brussels-Frans, vandaag beter bekend als Beulemans-Brussels, ontstaan is door het succes van het in 1910 voor het eerst opgevoerde toneelstuk *Le mariage de mademoiselle Beulemans* van Frantz Fonson en Fernand Wicheler. De waarheid is dat het een exponent was van wat eerder al was ontstaan als een soort Frans met veel Vloms-Brusselse invloeden. Een aantal Franstalige schrijvers maakten er eerder al dankbaar gebruik van zoals François Edouard de Suau, alias Suau de Varennes en Victor Joly (vooral over het leven in de Marollen), en later Léopold Pels, alias Bazoef.⁷

Het succes van het toneelstuk was wel dermate overweldigend dat het een weerklink vond tot ver over onze landsgrenzen. Ook in Parijs stond het jarenlang op de affiche en in de jaren 20 werd er eveneens een film van gedraaid. Het was vooral het rare taalgebruik, de lokale varianten en uitdrukkingen in het (Vlaams) Brussels dialect die door niet-Brusselaars als exotisch werden beschouwd. Net zoals er in het Zuidnederlands nogal wat gallicismen zijn terug te vinden, slopen via het 'Beulemans' nogal wat rareiteiten het Frans binnen. Een treffend voorbeeld daarvan is het nu nog steeds bij Brusselaars te horen 'mettez-vous!', waarmee iemand uitgenodigd wordt om plaats te nemen. In het Nederlands 'wees gezeten', in het Brussels dialect 'zet al!', maar ver verwijderd van het meer hoofse Franse 'prenez place'.

Het stuk inspireert ook menig theatermaker. Het wordt in het Engels en andere talen vertaald en wereldwijd gespeeld. Marcel Pagnol, de latere auteur van de theatertrilogie *Marius, Fanny, César*, ziet het stuk in 1926: 'Ce soir-là, j'ai compris qu'une œuvre locale mais profondément sincère et authentique, pouvait parfois prendre place dans le patrimoine littéraire d'un pays et plaire dans le monde entier. J'ai donc essayé de faire pour Marseille ce que Fonson et Wicheler avaient fait pour Bruxelles.'⁸

Het is dan ook niet verwonderlijk dat dit succes aanstekelijk werkte en de Brusselse Franstalige theaterscène gretig gebruik zou maken van dit 'Beulemans' effect. Een resem toneelstukken zou doorheen de eeuw volgen: *Ce bon monsieur Zoetebeek* van Jules van Roy en Louis Bajart (1912), *Monsieur Peperbol* door Joris d'Hanswyck (1934), *Bossemans et Coppennolle* van Paul Van Stalle en Joris d'Hanswyck (1938), *Les pralines de monsieur*

⁶ Id., pag. 34, 'Brussels Frans' of Brusselse kenmerken.

⁷ Georges Lebouc, *Vie et survie de la littérature bruxelloise*, uitg. Lamiroy, pag. 10-13, S.L.Woluwe, 2024.

⁸ Uit een bericht dat Marcel Pagnol in 1960 richt tot het Brussels publiek bij de 50e verjaardag van *Le Mariage de mademoiselle Beulemans*

Tonneklinker door Viviane Decuypere (1968), *Bossemans et Coppenolle à Holly Foot* van Jacques Bastin, Myriam en Paul Van Stalle (1988). Vooral Bossemans en Coppenolle zullen het succes van Beulemans evenaren, zij het dan vooral in Brussel. Het stuk wordt nog geregeld opgevoerd en jaarlijks op de Franstalige televisiezenders vertoond.⁹

Hoedanook heeft het wereldwijde succes van het 'Beulemans-theater' en zeker in de Franstalige wereld ervoor gezorgd dat men dit als de echte taal van Brussel zou beschouwen. In Frankrijk spreekt men over het Beulemans, alsof het gewoon een Belgisch taaltje is. 'C'est du belge!'

En van de weeromstuit zijn ook heel wat Franstalige Belgen en Brusselaars dat ook gaan geloven. Tot het ontkennen van het Vlaamse of Nederlandse karakter van het Brussels en het ontkennen van de authenticiteit van het Brussels dialect.

Biografie van Renaat Grassin – 't Ketje. Dank zij hem overleeft het Brussels op de scène

En terwijl het 'Beulemans' de wereld overtoert worstelt de Nederlandse theaterwereld in Brussel met een nieuw fenomeen: de zorg voor de erkenning van het Nederlands als een volwaardige en respectabele taal. Niet dat er geen theateraanbod langs Nederlandse zijde bestaat.¹⁰ Maar men zou gedurende decennia inzetten op het ABN (Algemeen beschaafd Nederlands), waardoor het dialect, dat als minderwaardig wordt beschouwd, nog meer onder druk komt te staan. Stilaan verdwijnt het dialect ook op straat. Tot in de jaren '50 of '60 kan je op straat geregeld mensen ontmoeten die elkaar in het Brussels begroeten. Maar die status verandert, het wordt meer en meer de thuistaal, die je alleen nog met familie, vrienden en bekenden praat.

Volkstaal

Het amateurtoneel draagt wel zijn steentje bij, maar dat blijft meestal beperkt tot een

lokaal publiek. Het heeft een aantal liefhebbers echter niet weerhouden om hun ding te blijven doen in de volkstaal van de hoofdstad.

Omstreeks het begin van de twintigste eeuw is Jan De Baets een gevierd Brussels chansonnier, cabaretier en dichter. Hij brengt luchtig amusement voor het brede publiek, met liedjes en conferences. Van zijn hand zijn acht reeksen met monologen en zangstukken gepubliceerd. Johan Verminnen zou er *Rue des Bouchers* uit vereeuwigen.

Na Jan De Baets zal vooral Renaat Grassin de fakkel overnemen.¹¹ Zijn *Boefje* bij het Vlaams Volkstoneel zal uitgroeien tot het Ketje. In talloze opvoeringen en bij de radio – voor, tijdens en na W.O. II – zou hij het publiek verblijden met zijn Brusselse grappen en grollen. Later zullen Vlaamse en Brusselse zangers het Brussels-Vloms levendig houden met een reeks opnames van liedjes die allen een publiek succes krijgen:

Jef Burm (*Brussel ik zeen a geire*), Bobbejaan Schoepen (*De pompeer van Brussel-zoeid*), Johan Verminnen (*Rue des Bouchers*) en vooral zangers met een uitgebreide Brusselse discografie zoals Remy Ray, Lange Jojo en Jef Elbers. Het wekelijkse luisterspel *In 't lieg plafon* dat van 1973 tot 1977 wordt uitgezonden op de regionale radio Omroep Brabant van Radio 2 is dan weer een schot in de roos.¹² Het krijgt veel positieve bijklank bij het brede Vlaamse publiek en het stopzetten wakkert de honger naar meer aan.

Die honger zal nog duren tot 1993. Dan organiseren Jef De Keyser, voorzitter van de in 1992 opgerichte vzw Academie van het Brussels, met onder meer acteur Jef Burm in het Lunatheater (thans Kaaithater) een meerdaags Gala van het Brussels. Daarbij treden heel wat bekende figuren op, waarvan het publiek niet wist dat zij Brussels 'klappen' (Mia Droeshout, alias Mia-van-de-radio, of Jan Theys, bekend van televisie). Het is een groot succes en opnieuw is er een vraag naar meer. Het zaadje is geplant en men oppert in de Academie het idee om een echt volkstoneel voor en in het Brussels op te richten.

De 21e eeuw: het Brussels dialect terug van nooit weggeweest!

Het wachten duurt tot september 2000. Dan richten een aantal – zeven om precies te zijn – enthousiastelingen de vzw Brussels Volkstejoeter op. Hun bedoeling: mits voldoende steun van de politieke overheid een gezelschap oprichten dat kwalitatief theater brengt naar een groot publiek en het originele Brusselse di-

⁹ We hebben al bijzondere aandacht besteed aan dit theaterstuk geschreven door Paul Van Stalle en Joris D'Hanswyck, als 'comédie gaie en trois actes' (en voor het eerst opgevoerd in le Théâtre du Vaudeville in Brussel op 25 februari 1938) in de vorige *Arduin* nr. 35, dec. 2024, pag. 70-71.

¹⁰ Zie hiervoor Patricia Quintens, 'Het Nederlandstalig amateurtoneel en het professioneel theatergebeuren te Brussel', in *Toneel en theaterleven te Brussel na 1830*, AMVB, Brussel, 1993.

¹¹ Voor de levensloop en de theatercarrière van Renaat Grassin zie: Rie Vanderheyden, *Renaat Grassin Ketje, Zijn leven, zijn poëziekes*, uitg. Danthe, Sint-Niklaas, 1982.

¹² *In 't lieg plafon* was een Vlaams radioprogramma dat werd gepresenteerd in het Brussels dialect en omvatte sketches, liedjes en verzoeknummers. Presentator was Jan Dekoster, alias Tone De Plekker. Jef Elbers begon er zijn carrière als scenarioschrijver bij de BRT. Remy Ray zong het kenwijsje. Talloze Brusselse amateuracteurs werkten mee.

alect opnieuw hoorbaar maken. Zowel vanuit het College van de VGC (Vlaamse Gemeenschapscommissie)¹³ als uit de Vlaamse overheid (de Minister bevoegd voor Brussel)¹⁴ wordt een fors startbudget voorzien, op voorwaarde dat de aangeboden stukken inderdaad een zeer ruim publiek bereiken.

Voor het eerste stuk wordt *Bossemans en Coppennolle* gekozen, in een Vlaams-Brusselse vertaling die inhoudelijk weinig zal afwijken van de originele Franse 'Beulemans'-versie.

In het seizoen 2002-2003 volgt de vuurdoop in het VCA in Anderlecht (thans Zinnema). Bij de première staan ook de drie Vlaams-Brusselse collegeleden op scène in een aangepaste sketch tijdens het derde en laatste bedrijf.¹⁵ Het geeft meteen aan dat de overheid volledig achter dit nieuwe initiatief staat. De keuze voor *Bossemans en Coppennolle* eerder dan voor *Le Mariage de mademoiselle Beulemans* werd ingegeven door het grotere comedy-gehalte, en de herkenbaarheid van de personages, waaronder de iconische figuur van Madame Chapeau¹⁶. Het wordt direct een schot in de roos: meer dan 20 volle zalen, in totaal 8000 toeschouwers. Helaas moeten de reprises, voorzien na de zomer, geschorst worden door gezondheidsperikelen van een van de hoofdrolspelers. Maar het is duidelijk: het publiek is op post!

Bijna logischerwijze wordt daarna gekozen voor die andere klassieker, nl. *De traafiest van Mamoiselle Beulemans*. En opnieuw is het publiek present. Dit keer wel met reprises, in totaal 15.000 toeschouwers! Het publiek reageert duidelijk enthousiast en de pers spreekt lovend over het nieuwe fenomeen in het Brussels dialect. Dat publiek bestaat overigens niet alleen uit Nederlandstalige maar ook uit Franstalige Brusselaars, die het dialect vroeger in familieverband spraken.

En twee andere feiten vallen op: veel toeschouwers, gewend aan de theateruitzendingen op de Franstalige televisiezenders, verklaren dat zij meer genoten van de vertaling naar het authentieke Vloms-Brussels dan van de originele Franse versie.¹⁷ En vooral: voor het eerst ontstaan weer gelegenheden waar enkele honderden 'Brusseleirs' samen komen en hun thuistaal kunnen bovenhalen. En public!

Dan volgt de eerste hindernis: zal het publiek ook toehappen als men overschakelt op een eigentijds, niet origineel Brussels stuk? Het wordt *Diner de Cons*, verbrusseld tot *Dineire mè Peire*, een Franse populaire en verfilmde

¹³ Collegevoorzitter van de VGC, bevoegd voor Cultuur is Robert Delathouwer.

¹⁴ Bert Anciaux, tevens Vlaams minister van Cultuur.

¹⁵ Jos Chabert, Guy Vanhengel en Robert Delathouwer.

¹⁶ Voor de gelegenheid gespeeld door Jef Burm.

¹⁷ Onder hen Jef Baeck, toenmalig voorzitter van de socialistische mutualiteit FSMB en verwoed supporter van Union St. Gilloise, die op een stukje grond van zijn mutualiteit op de hoek van de Zuidstraat en de Mussenstraat door Tom Frantzen een bronzen standbeeld van Madame Chapeau liet plaatsen.

BRUSSELS VOLKSTEJOËTER

SCHUUNE SCHAAIN

de stille film 'Le Mariage de Mademoiselle Beulemans',
2 koppels, muziek ... eigenzinnig en karaktervol volkstejoëter met een zwart komedie randje ...

Concept en regie: Julien Vrebos Cast en tekst: Wim Dumont, Gertjie Bryssinck, Kathleen Seghers,
Robert Delathouwer Muziek: Stefan Willems, Jimmy Bonesso

ZONDAG 28 SEPTEMBER 2014, 11u en 15u - FLAGEY BRUSSEL

tickets: 15,00 euro - 02/524 60 95 - www.bebrusseleir.be

Muziektheater Flagey City CineMATEK

komedie, en de horde wordt glansrijk genomen.

De rest is bijna geschiedenis. Het BVT viert dit jaar zijn 25 jarig bestaan, speelde meer dan 30 stukken uit een zeer gevarieerd repertoire en blijft het publiek binnen en buiten Brussel in grote getale ontmoeten. Wellicht ook omdat van in den beginne het gat in de markt open lag en alleen echte Brusselseirs dit konden invullen.¹⁸

destag 19 november 2024
STEF VAN LITSENBORGH

LEOPOLD DEN TWIEDE

Het succes van het Brussels Volkstejoëter is overigens aanstekelijk. Ook amateurgezelschappen wagen zich opnieuw aan Brusselse stukken.¹⁹ En een aantal acteurs wagen zich de laatste jaren ook aan theatermonologen en opvoeringen of stand up in het Brussels, zoals Kevin le Forain over zijn levensverhaal, Stef van Litsenborgh met *Leopold den Twiede*, of nog Géry la Boule met zijn stand-up comedy

En ere wie ere toekomt, alvast één instelling heeft de drie eeuwen overbrugd: marionettentheater (poepe-tejoëter) Toone, gevestigd aan de Grasmarkt 66 in hartje Brussel.²⁰ De maandelijkse producties van het theater worden in het Frans-Brussels opgevoerd, maar (te) weinig toeschouwers weten dat hetzelfde stuk elke maand ook in het Vloms-Brussels wordt gespeeld. Het beste bewijs dat de twee ook best naast mekaar kunnen bestaan.

Besluit? Of... konkleuze?

Ik ben altijd geneigd om de woorden van Geert van Istendael (meer dan 20 jaar geleden in de krant!) in herinnering te brengen: 'al wie beweert dat het Brussels op sterven na dood is, dwaalt!'

Het Brussels Volkstejoëter, maar vooral ook al die medewerkers, vrijwilligers en het o zo talrijke publiek bewijst dat Geert gelijk had. Het Brussels dialect leeft. Maar het is wel dankzij het theater dat het opnieuw hoorbaar werd, dat mensen het ook in groep en buiten hun enge familiekring kunnen gebruiken.

¹⁸ Het BVT, repertoire en lopende programmatie kan je vinden via www.brusselseir.eu

¹⁹ Het Meiklokje uit Ste-Agatha-Berchem speelde in 2024 *Jeroom en Benjamien* (oorspronkelijk van Ernest Claes) in een Brusselse bewerking.

²⁰ www.toone.be

Wat ook opmerkelijk is: gedurende al die jaren werden geregeld nieuwe, jonge acteurs aangetrokken. Die moesten wat acteertalent hebben natuurlijk, maar ook Brussels 'klappen' of bereid zijn om het aan te leren. En zie, dat is tot nu wonderwel gelukt, ook met twintigers en dertigers.

En wat met het Beulemans-Brussels? Niets aan de hand, je kan er niets aan doen. En moet dat wel? Het kan overigens alleen bestaan dankzij zijn meest exotische kant en dat is... de invulling via ons Brussels dialect. Eigenlijk mogen wij bijzonder fier zijn: wij zorgen voor de meest plezierige verrijking van de Franse taal! En dat in a kas!

ROBERT DELATHOUWER
STREEKTAALCOÖRDINATOR BIJ BRUSSELEIR!

THEATER TOONE – poppentheater in het Beulemans, maar ook in het Brussels-Vloms

HET 'WIJ' GEVOEL

EEN GRAFISCHE IDENTITEIT ALS VERBINDING

MAXIM PREAUX

Hoe kan een beeld ons verbinden? Hoe kan er via symbolen en taal een groepsgevoel gecreëerd worden?

Een tijd geleden bezocht ik het AMVB in het kader mijn masterthesis aan de Academie voor Schone Kunsten in Antwerpen. Ik was geïnteresseerd in de visuele taal van verenigingsvlaggen en banners. Hierbij deed ik onderzoek naar verschillende historische en hedendaagse contexten waar deze voorkomen. Ik zag gelijkenissen met de supporters van Royal Antwerp FC. Vanuit mijn praktijk als grafisch ontwerper ben ik gefascineerd door hoe beelden, symbolen en teksten, groepen kunnen verbinden en welke emoties zij kunnen oproepen.

Hoog waait de vlag

Op een vrijdagochtend bezocht ik het AMVB op de Arduinkaai in Brussel. Vlag voor vlag openden we heel voorzichtig de stukken stof die voorzichtig opgebaard waren met stukken zijdepapier om de delicate materie te beschermen. De man die me hielp om deze vlaggen open te leggen vertelde me dat ze in die tijd als statussymbool gezien werden. Sommige werden maar een paar keer per jaar gebruikt en werden hierna terug voorzichtig opgeborgen.

Een van de mooiste stukken die ik kon bekijken was *Sint-Michiel doodt draak* van De Garve Brussel. De Garve werd in 1943 opgericht als volkskunstgroep. Centraal in haar activiteiten stonden muziek en volksdans. Ze organiseerde verschillende festivals voor Europese volksdansgroepen op de Grote Markt. We zien een volledig handgeschilderde nylon vlag. Geen letters, enkel beeld. Het beeld stelt de aartsengel Sint-Michiel voor, die strijd levert met de draak. Gewapend met een speer staat Michiel op het punt het beest te doden. In de boom hangt een wapenschild. Een tweede vlag van De Garve die we bekeken was dan weer een typografische vlag. We zien handgeschilderde zwart Art-Deco letters die de naam van de vereniging spellen en een zwarte gestileerde korenaar op een koningsblauw vierkant. Een meer atypische vlag in de collectie van het AMVB door zijn meer abstracte en minimale benadering. Op een derde vlag zien we een geborduurde zwarte Vlaamse leeuw met rode klauwen en tong die een harp bespeelt van de *Vlaamse Harmonie Brussel*.

Je voelt de trots en arbeid die er in deze vlaggen gestoken is. Een groep mensen die zich verenigd voelde door deze grote lappen, behandelde stof. Ik deed

onderzoek naar hoe tekst en beeld gecombineerd werden op deze vlaggen. Waarom bepaalde motieven zich herhaalden en hoe bepaalde lettertypes gebruikt werden. Wat me direct opviel, is de speelsheid van de vlaggen. Als je de vlaggen naast elkaar bekijkt in het boek *Hoog waait de vlag*¹ zien we een ontwerpvreugde, een speelsheid. Er is gezocht naar compositie, naar kleur en vorm. Deze speelsheid wordt versterkt door het ambacht van de handmatige technieken als borduursels, patchwork en verf. We zien een grote variatie in lettertypes, beïnvloedt door de tijd, gaande van gotische letters, naar een moderne schreefloze letter tot een Art-Deco letter. Daarbij combineren ze verschillende leesrichtingen, curves en lettergroottes naast elkaar. Op de vlaggen zien we enerzijds verwijzingen naar het toneel zelf. Maskers, podia, muziekinstrumenten en rekwisieten zoals bekertjes en kronen. Anderzijds zien we symbolen die verwijzen naar de Vlaamse of Brabantse identiteit zoals leeuwen en wapenschilden. De kleuren op de vlaggen zijn verschillend van organisatie tot organisatie. Van vlaggen in 2 kleuren tot vlaggen met een grote variatie in kleur. Veel verenigingsvlaggen nemen de gemeentekleuren over, bij sommige vlaggen zijn geel en zwart de meest voorkomende kleuren, gelinkt aan de Vlaamse identiteit die deze verenigingen willen benadrukken.

Identiteit als verbinding

De vlaggen verbonden een groep mensen, los van een geografische identiteit. De kleur, afbeelding of slogan representeert een vereniging van mensen. Als grafisch ontwerpers worden we gevraagd om een 'identiteit' te ontwerpen voor onze klanten. Via kleur, vorm en letters maken we een beeld. Hier kunnen we de identiteit aan herkennen. Hiernaast is een logo een belangrijk element dat ingezet kan worden.

Een logo is een grafische uiting die met een bedrijfs- of productnaam dan wel met een organisatie geassocieerd wordt. Het woord 'logo' is afgeleid van het Griekse woord 'λόγος' dat kan worden vertaald als 'woord'. Een beeldmerk kan bestaan uit een woordmerk, een kleine afbeelding, lettermerk, monogram, embleem, zegel, mascotte dat symbool staat voor een woord of combinatie van woorden of uit een combinatie van een aantal van deze dingen. Een beeldmerk is een beeld dat overeenkomt met het merk.² Een logo van een modemerken is hier een voorbeeld van. Het is herkenbaar op straat, zelfs al gebruik je het op een winkeltas. Je kan de identiteit herleiden tot het absolute visuele minimum en nog zullen mensen het herkennen. Deze herkenbaarheid kan de mensen een gevoel van herkenbaarheid en samen-horigheid geven, ook al is het maar voor even. In het onderzoek naar de

¹ Driesmans, Igor. Quintens, Patricia. *Hoog waait de vlag*. Brussel Archief en Museum van het Vlaamse Leven te Brussel, 2002

² Wikipedia-bijdragers. Beeldmerk -Wikipedia. 20 December 2024, <https://nl.wikipedia.org/wiki/Beeldmerk>

vlaggen van het AMVB was ik geïnteresseerd in hoe ontwerpers historisch gezien hiermee aan de slag gingen. Welke elementen gebruikten ze? Welke lettertypes? Welke kleurencombinaties? En wat kan ik hieruit leren?

't Stad is rood en wit

Naast grafisch ontwerper ben ik een fervente voetbalfan. Samen met mijn vriend Dimitri Joossens ga ik elke zondag naar de match op *den Antwerp*. We drinken eerst een paar pinten in ons stamcafé en zakken dan af naar *Den Bosuil*. Een belangrijk deel van de supporterscultuur is het maken en tonen van spandoeken. Het maken van zo'n spandoek of vlag is ontzettend tijdsintensief. De supporters maken deze spandoeken vaak zelf, met een borstel en verf of met spuitbussen. Het is een mooi beeld om iedereen samen een reusachtig doek te zien beschilderen. Samen maken we onze identiteit. Het is een vorm van meditatie. Het is een vertaling van de teksten die we zingen en roepen, door middel van het lichaam en stem, naar een object. De meeste van de spandoeken bevatten een bepaalde slogan van de club. Soms is het ook gelinkt aan een bepaalde gebeurtenis; een slechte trainer, een nieuwe speler, een speler die weggaat, etc.

Er wordt een bepaald lettertype gekozen, vette en vaak schreefloze letters die goed leesbaar zijn van ver. De gotische letters worden meer gebruikt in kleinere vlaggen of objecten, omdat ze moeilijk te lezen zijn en ook moeilijker een boodschap overbrengen. Deze letters worden dan geprojecteerd en overgetekend. Dan worden de vlakken ingevuld met verfroller. De banners worden opgerold en meegenomen naar de match. Daar worden ze, naargelang hun grootte, ofwel over de reling gehangen, ofwel over de tribune als het een hele grote is. Het stuk stof werd getransformeerd naar een object dat een grote vorm van eer en trots met zich meedraagt. Het vasthouden van deze banner is een ontzettend fysieke act. We zouden het kunnen zien als een performatieve act, dat mijn lichaam helemaal uitput. Maar dat heb ik ervoor over. We maakten een reusachtige banner waarop was geschreven 'T stad is rood en wit'. De letters zijn ultra-bold met een rode achtergrond en nog een zwarte omlijning om de letters extra leesbaar te maken. Het zijn grafische objecten, een soort reusachtige posters, die gedragen moeten worden door het lichaam. Het lichaam draagt de identiteit. Het maakt cruciaal deel uit van de identiteit van het team van supporters. Naast de specifieke identiteit die je hebt in elke club, heb je ook de gedeelde identiteit als supporter. Bijna alle teams gebruiken heel gelijkaardige symbolen in deze banners.

In het hol van de leeuw

Neem nu het symbool van de leeuw. Het is een symbool dat ik opnieuw en opnieuw heb zien terugkomen. Het is een symbool dat mannelijke autoriteit uitstraalt. Macht en overheersing. Gekeerd tussen 2 gebouwen, op zijn boxershort, die zijn heup lichtjes bedekt, nadat hij zijn oefeningen had gedaan,

op het hemd van een jongen die ik net ontmoet heb waarvan ik de naam niet meer weet, op mijn stuk zeep dat ik net gebruikt heb om mijn bezwete lichaam te wassen. Ik zag je terwijl ik stond te juichen met een paar vrienden op onze sjaals en in onze liederen, wakend voor de decadente hotels, bedekt met een laagje goud een huiveringwekkend schilderij van Rubens. Ik zag je op straat wapperend op een enorme vlag, op zoek naar wat je betekent, of meer nog wat je zou kunnen betekenen.

Het woord symbool is in zijn originele betekenis afgeleid van het Griekse σύμβολον (symbolon), van het werkwoord dat samengooien/ op de grond gooien betekent, wat verwijst naar de klassieke gewoonte om een stuk keramiek in tweeën te breken en de ene helft te geven aan degene die een toekomstige boodschap zou ontvangen, en de andere helft aan degene die de boodschap zou verzenden.

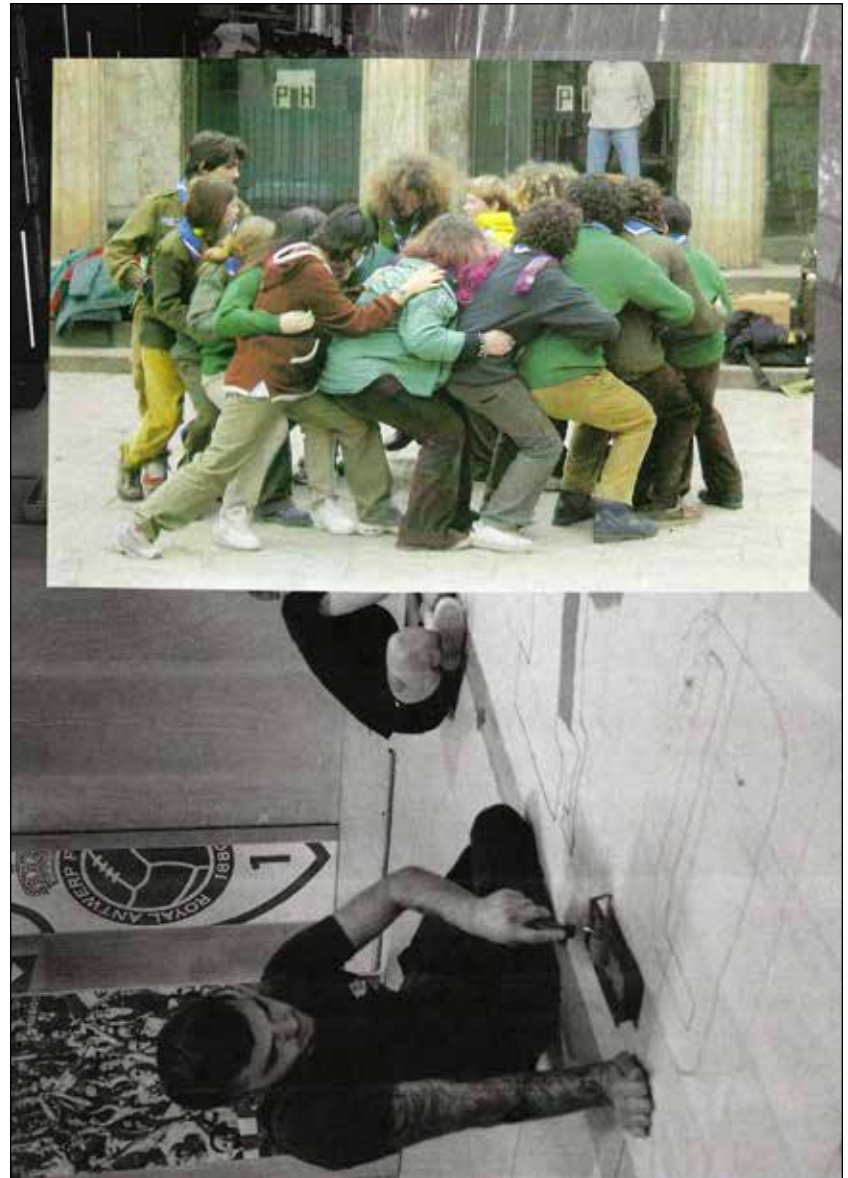
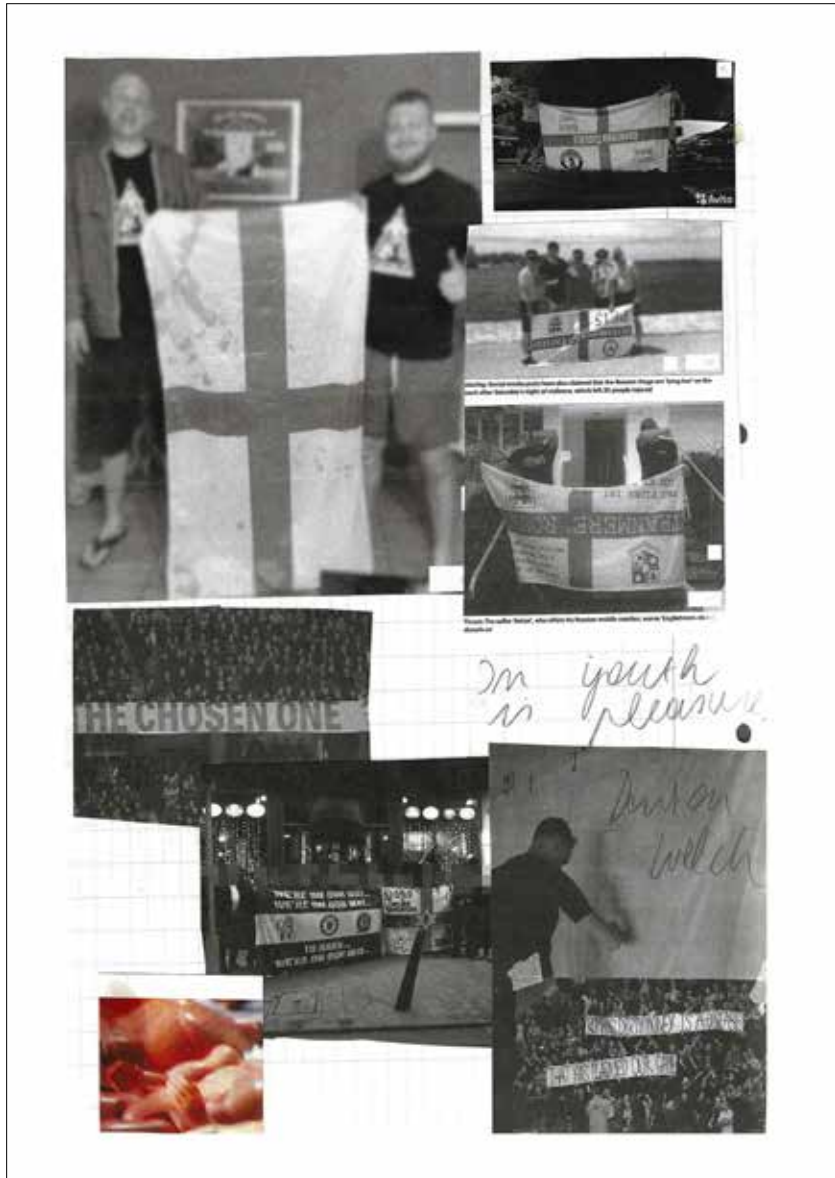
Hiertegenover staat de klassieke, christelijke definitie van symbool, die vertaald wordt als een voorstelling. In deze hedendaagse definitie verlangen we de duidelijkheid van een symbool, een helder en klare manier om iets af te beelden. Het is juist de Griekse definitie die me interesseert. Kunnen we de betekenis van deze hedendaagse definitie zomaar vanzelfsprekend beschouwen?

Ik zocht naar een uitgebreide hedendaagse definitie van het woord: 'Symbolen zijn een middel tot complexe communicatie die vaak meerdere betekenisniveaus kunnen hebben. Symbolen vormen de basis van alle menselijk begrip en dienen als conceptiemiddelen voor alle menselijke kennis. Symbolen vergemakkelijken het begrip van de wereld waarin wij leven en dienen zo als de grond waarop wij oordelen. Op deze manier gebruiken mensen symbolen niet alleen om de wereld om hen heen te begrijpen, maar ook om zich te identificeren en samen te werken in de samenleving door middel van constitutieve retoriek. Menselijke culturen gebruiken symbolen om uitdrukking te geven aan specifieke ideologieën en sociale structuren en om aspecten van hun specifieke cultuur weer te geven. Symbolen dragen dus betekenissen met zich mee die afhankelijk zijn van iemands culturele achtergrond. Als gevolg hiervan is de betekenis van een symbool niet inherent aan het symbool zelf, maar cultureel aangeleerd.'³

Heinrich Zimmer geeft een beknopt overzicht van de aard, en de eeuwige relevantie, van symbolen: 'Symbolen houden de geest naar de waarheid, maar zijn zelf niet de waarheid, vandaar dat het misleidend is ze te lenen. Elke beschaving, elk tijdperk, moet zijn eigen voortbrengen.'⁴

³ Ensie, Betekenis en definitie: Symbool. 2011, <https://www.ensie.nl/redactie-ensie/symbool>

⁴ Zimmer, Heinrich. *Myths and Symbols in Indian Art and Civilization*. New York Pantheon Books. 1946

Moeten we de symbolen dan altijd als waar aanschouwen? Kunnen we hun betekenis dan ook uitdagen? In de definitie hierboven aanschouwen ze de betekenis van een symbool niet als inherent aan het symbool zelf, maar aan de cultuur waar het aangeleerd is.

Ze zullen hem niet temmen

De Vlaamse leeuw is hier een interessant voorbeeld van. Hoe het symbool is ontstaan en verschillende keren is geclaimd voor politieke doeleinden. De Vlaamse leeuw is sinds het einde van de 19e eeuw het belangrijkste symbool van de Vlaamse beweging. Doorheen de jaren onderging de leeuw verschillende transformaties. Ook voor de 19e eeuw dook hij al op. In 1158 dook hij op in het zegel van Willem van Ieper. Het was een gaande leeuw, lopend op 4 poten. Vier jaar later werd hij klimmend afgebeeld in het zegel van graaf Filip van de Elzas. Door hem te hijsen laat je hem sterker lijken, meer vastberaden. In de 12e eeuw werd de gaande leeuw het zinnebeeld van opstandigheid tegen de kerk. De klimmende leeuw was dan weer het symbool van de christelijke ridder. Door de rooftochten in het Nabije Oosten heeft de klimmende leeuw een symboliek opgebouwd uit antieke, Joodse, Christelijke en Islamitische elementen. Ironisch als we dit in een hedendaagse context plaatsten. In de 19e eeuw wordt de leeuw onder meer door de werken van Hendrik Conscience (o.a. *De Leeuw van Vlaanderen*) en Hippoliet van Peene met de tekst van het lied *De Vlaamse Leeuw*, een strijdsymbool van de Vlaamse Beweging⁵ Tijdens de Eerste Wereldoorlog, wordt de onverenigbaarheid tussen de Belgische driekleur en de Vlaamse Leeuwenvlag al snel duidelijk. In flamingantische kringen gaat men de leeuw volledig zwart afbeelden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog betreft de aversie voor het rood in de Vlaamse leeuw en de Belgische driekleur zich met de spreuk *Het rood verbergt het gelaat van de lachende Jood* op een schokkende wijze. Belangrijk om te vermelden dat in die tijd de bevolking weinig onderscheid maakte tussen *Joods* en *Communistisch*. We zouden het weghalen van het rood uit de vlag kunnen zien als manier om de leeuw visueel en politiek te claimen en zijn autoriteit te kapen, en ze zijn daar zeer goed in geslaagd. Het wegnemen van een kleur is een visuele handeling; het claimen van een symbool door eliminatie van een bepaald element. De eliminatie van kleur als politiek statement.⁶

Symbolen als ideologie

'In symbolen zit geen ideologie. Wij hebben er deze betekenis opgeplakt.' zegt de Duitse kunstenaar Jonathan Meese. Hij houdt zich bezig met liturgische performances en dionysische installaties. Zo beschrijft hij zijn werk althans.

⁵ red, Waar komt de vlag met volledig zwarte leeuw vandaan? *De Standaard*. Augustus 17, 2019, https://www.standaard.be/cnt/dmf20190817_04564725

⁶ Paelinck, Gianni. *De zwarte Vlaamse Leeuw: een 'collaboratievlag' of niet?* VRT NWS. Augustus 17, 2019, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2019/08/17/de-zwarte-vlaamse-leeuw/>

Hij interesseert me omdat hij onbeschaamd gebruik maakt van symbolen en taal in zijn werken. In een interview zegt hij: 'Het is een projectie die door de maatschappij in ons brein is geplaatst. Geen enkel kind heeft schrik van een hakenkruis. Of van bepaalde woorden, van een bepaalde taal. Een dier heeft enkel schrik van een groter dier, dat hem zal verslinden. Een leeuw heeft geen schrik van het symbool van de leeuw, of van het woord 'leeuw'.

Ik vind het interessant dat Meese een soort schuldgevoel geeft aan de kijker. We zijn kinderen van de maatschappij waarin we opgroeien. We projecteren symbolen naar een betekenis. Dit wringt ergens, maar misschien is dit zelfs interessant, dit schuldgevoel. Zijn gevecht blijft zeer waardevol in een wereld waarin we deze taal en symbolen te veel als vanzelfsprekend beschouwen, waarin we macht en autoriteit, ook in de kunstwereld, als vanzelfsprekend beschouwen. Ik moet denken aan een passage in een boek van de Duitse filosoof Hans-Georg Gadmer: 'Alle interpretatie houdt een spanning in tussen verschillende perspectieven - het eigen perspectief en dat van de 'ander'. Alle interpretatie is dus een cirkelvormig proces. Het is onmogelijk om aan de eigen 'horizon' te ontsnappen en de 'waarheid' van de ander volledig op zijn eigen voorwaarden op te vatten. Tegelijkertijd kunnen de identiteit en de betekenis van het 'andere' niet volledig tot de eigen vooroordelen worden herleid zonder de integriteit ervan aan te tasten.'⁷ Zowel Meese and Gadmer denken na over de betekenis en interpretatie van symbolen. Een visuele identiteit is inherent politiek. Als ontwerpers creëren we visuele identiteiten voor anderen. We moeten ons van de ambiguïteit van deze symbolen bewust zijn. De Vlaamse leeuw is doorheen de geschiedenis veranderd van betekenis en zal ook blijven veranderen.

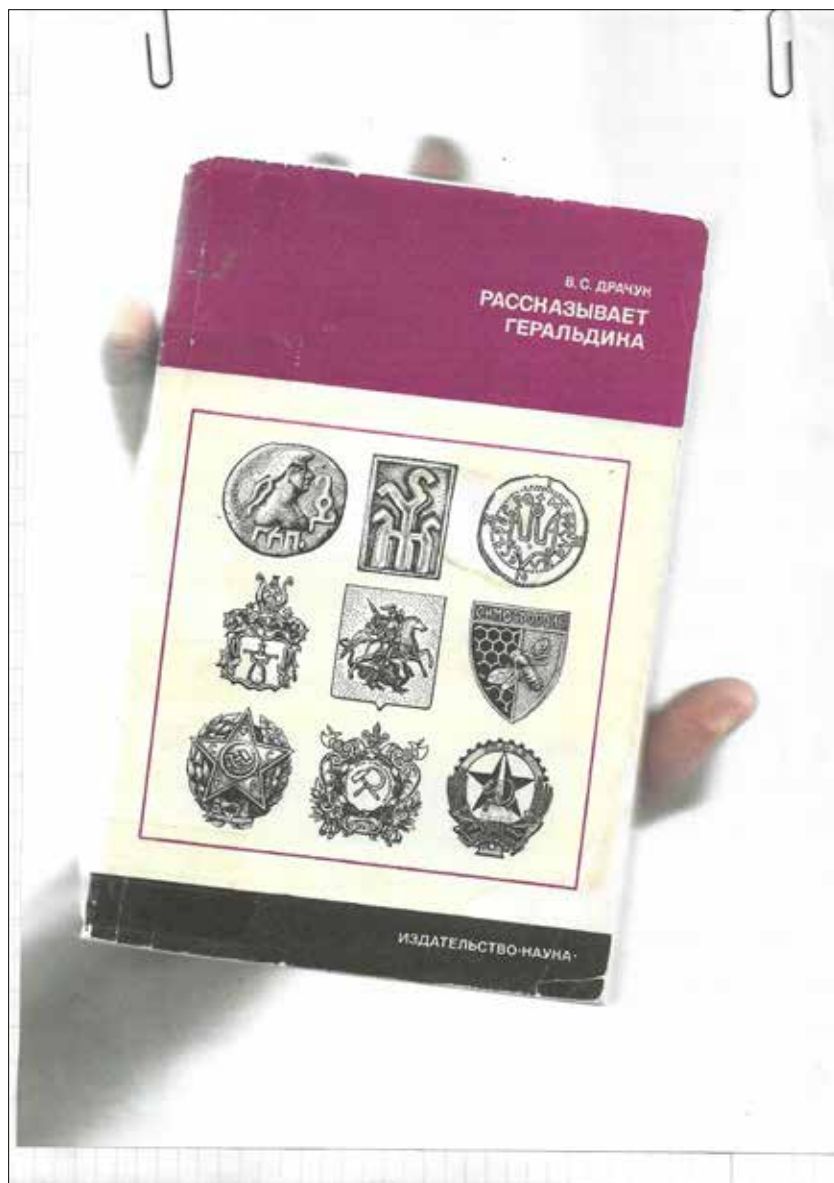
Ik zag de leeuw ook terugkomen op andere plekken. In Moskou vond ik een boek genaamd *рассказывает геральдика*⁸ (*Verhalen over de heraldiek*) door драчук в.с. Het boek behandelt de vraag waar, wanneer en hoe de eerste heraldische emblemen op het grondgebied van ons moederland verschenen en wat ze betekenden in verschillende stadia van zijn geschiedenis. Het boek valt bijna uit elkaar. Het had waterschade opgelopen. Het boek, gevuld met heraldiek met leeuwen, adelaren, ridders, hamers en sokkel, valt letterlijk uit elkaar. Ik vergelijk dit boek met een boek dat ik een paar jaar geleden vond in de kringwinkel hier in Mortsel. *Armorial Royaume de Belgique et du Grand-Duché Luxembourg*⁹, een boek uit 1930, met alle wapenschilden van de Belgische gemeentes. De wapenschilden vinden hun oorsprong in de middeleeuwen. Wat me direct opvalt zijn de grote hoeveelheid gelijknissen: beide bezitten ze een rijke hoeveelheid aan gelijkaardige symbolen

⁷ Zerzan, John. *Language: Origin and Meaning*. Eugene Feral House. 2005

⁸ драчук в.с., *рассказывает геральдика* Москва Наука, 1977

⁹ Anonymous. *Armorial Royaume de Belgique et du Grand-Duché Luxembourg*. Bruxelles Café Hag. 1930, www.acmilan.com/en/fans/ac-milan-s-anthems

en figuren, van menselijke en dierlijke aard, wapens en gebruiksvoorwerpen, met elk hun anekdote of reden waarom die gemeente of streek dat bepaalde wapenschild kreeg. Het zwaard bijvoorbeeld komt dikwijls terug. In België vaak recht op in het schild met de punt naar boven, of meermaals ook als het zwaard der gerechtigheid, erop wijzend dat er in die tijd rechtgesproken werd. In Rusland wordt hier op een heel gelijkaardige manier mee omgegaan. We zouden kunnen stellen dat de heraldiek in België en Rusland sterk op elkaar lijkt. Beide stralen een autoriteit uit. De sterkste en gevaarlijkste dieren zijn uitgekozen om dit uit te beelden. Om ons bang te maken en ons te beschermen tegen aanvallen van buitenaf.

Kameraden hand in hand

Een gemeenschappelijke cultuur delen betekent voor de ultras dat ze een vechtcultuur delen. Ultras zijn voetbalsupporters die zeer fanatiek zijn. Ze zijn bekend door hun non-stop gezang, zowel voor het eigen team als tegen de tegenstander. De strijd is vooral symbolisch vanuit twee gezichtspunten. Ten eerste vecht elke groep tijdens een voetbalwedstrijd om zijn symbolische kracht op te leggen in termen van schoonheid van de choreografie zoals vlaggen, refreinen en liederen en in termen van het tonen van moed zoals in het bijzijn van alle andere fans de vlaggen, sjaals of zelfs petten van de vijand stelen. Ten tweede beschouwt elke groep, voor of na de wedstrijd, het einde, het stadion en de open ruimten rond het stadion als zijn exclusief territorium dat verdedigd moet worden tegen de invallen van de vijand. In het stadion blijft de strijd beperkt tot een symbolisch duel omdat het de bedoeling is aan de vijanden, de toeschouwers en zelfs het TV-publiek te tonen wie de beste en sterkste groepen zijn. Het gevecht tussen elkaar wordt een soort spel. Wij tegen zij.

Rond november ontbonden de Antwerp Loco's, de harde kern van den Antwerp, zich nog na een clash met de Brigade Nassau, de harde kern van Frankfurt, en werd hun vlag gestolen. Volgens hun code moet de groep ontbonden worden als de vlag gestolen wordt. Het heeft alles te maken met hun eer en trots die geschonden is. Het stelen van hun vlag is het ergste wat er kan gebeuren, vertelde men mij. Hun eergevoel is geschonden.

When the reds go marching in

Naast het visuele aspect kan ook een gedeelde taal een identiteit vormen. Dit zien we ook bij de supporters terug. Een belangrijke element is dat het gesproken, of meer nog gezongen en geroepen taal is. Er is een relatie tussen geschreven en vormgegeven tekst en gesproken taal (en vice versa). Een interessant fenomeen is hoe de liederen over de clubs heen gedeeld worden, maar via kleine aanpassingen eigen worden gemaakt. Een van de liederen die vaak gezongen wordt op 'den bosuil' is *Oh when the reds go marching in*. Interessant aan het lied is dat het een herwerking is van een

origineel Jazz lied, geschreven in de Bahama's rond 1896 door James M. Black en Katherine E. *When the Saints go marching in* werd er toen nog gezongen. Liverpoolfans gebruikten het als een voetballied om hun speler Ian St. John te eren in de jaren 1960, een lied dat werd overgenomen door andere clubs. Southampton Football Club, bijvoorbeeld, gebruikt het als een voetbalgezang vanwege het feit dat hun bijnaam The Saints is, andere voetbalclubs gebruiken verschillende variaties van het lied. Zo vervangt Royal Antwerp Football Club het woord 'Saints' door 'Reds', Club Brugge 'Saints' door 'Blues' en Inverness Caledonian Thistle F.C. gebruikt een nieuwe melodie maar met dezelfde lyrics 'We've got a bridge and a castle' wordt drie keer gezongen, gevolgd door 'Inverness is wonderful.'¹⁰

Oh when the Reds,
Oh when the Reds,
When the Reds go marching in,
I want to be in that number,
Oh when the Reds go marching in.

Bij AC Milan en Juventus zingen ze dezelfde liederen en roepen ze dezelfde slogans, alleen veranderen ze enkele woorden, wanneer nodig, om hun identiteit te verklaren en hun team te vieren. Bijvoorbeeld, als de Milanese aanhang het officiële volkslied zingt 'Rossoneri siamo noi, ma chi cazzo siete voi' (Rood en zwart zijn wij, en jullie zijn niets), zullen de Juventus-fans stevast antwoorden met 'Bianconeri siamo noi, ma chi cazzo siete voi' (Zwart en wit zijn wij, en jullie zijn niets).¹¹

Wat me tijdens mijn onderzoek vooral opviel, is hoeveel de visuele identiteiten overlappings hebben. Hoe bepaalde elementen, beeldend of in taal, aan elkaar doorgegeven of gestolen worden en via kleine aanpassingen eigen gemaakt worden. Los van de visuele elementen en de taal, zullen het altijd lichamen zijn die de identiteit vormen. De spanning tussen de twee is wat mij interesseert als ontwerper. Meese zegt nog over zijn tekeningen: 'Als je deze tekening zou nemen en het in een machine zou stoppen, zou er geen 'wij-gevoel' in zitten. We moeten ons afvragen: deze kleur, waarom is het zo gedaan en wat betekent het? Misschien krijgen we een antwoord, misschien niet.'

MAXIM PREAUX (1999)

IS GRAFISCH ONTWERPER EN BEELDEND KUNSTENAAR MET EEN PRAKTIJK DIE ZICH BEWEEGT TUSSEN GRAFISCH ONTWERP, SCHRIJVEN, TEKENEN EN PERFORMANCE. NA HET AFRONDEN VAN ZIJN MASTER GRAFISCH ONTWERP AAN DE KONINKLIJKE ACADEMIE VOOR SCHONE KUNSTEN IN ANTWERPEN, STUDEERDE HIJ VERDER AAN DE WERKPLAATS TYPOGRAFIE IN ARNHEM. HIJ ONTWIKKELT ZIJN PRAKTIJK ALS ONTWERPER IN SAMENWERKING MET ANDERE KUNSTENAARS OM TE ZOEKEN NAAR ALTERNATIEVE MANIEREN OM WERKEN TE INFILTREREN.

¹⁰The rich history of 'When the Saints Go Marching In'. CBS NEWS, Chicago, IL. 2013, <https://www.cbsnews.com/news/the-rich-history-of-when-the-saints-go-marching-in/>

¹¹AC Milan, AC Milan Anthem's, Milan, 2020.

VOLKSTHEATER IN MOLENBEEK

RUDY MACHIELS

In 1900 nam De Eendracht deel aan een stoet ter gelegenheid van het 50-jarig Jubelfeest van 'De Morgen(d)star' Brussel.

We keren terug naar de vorige eeuw om een beeld te krijgen van de rijke geschiedenis van het Nederlandstalig amateurtoneel in Sint-Jans-Molenbeek. Een aantal van de getoonde vaandels en documenten zijn terug te vinden in de collectie van het AMVB. Deze informatie werd aangevuld met gegevens uit het boek *Toneel en theaterleven te Brussel na 1830* (AMVB, 1993) en **Jef Cassimons** wist ook nog enkele stukken op te diepen uit de fototheek **Molenbecca**, de lokale heemkundige kring van Sint-Jans-Molenbeek die door hem wordt geïnventariseerd. Deze fotocollectie wordt eveneens bewaard in het AMVB.

Provinciale Toneelprijskamp van Blijspelen, georganiseerd door De Eendracht ter gelegenheid van hun Dertigjarig Jubelfeest, 1925

Koninklijke Toneelmaatschappij De Eendracht

De in 1895 gestichte toneelvereniging De Eendracht had als leuze 'Kunst door oefening'. In 1905 speelde het gezelschap *Een wildestrooper* van Jef Pauwels (die later voorzitter van de vereniging werd), en in 1911 werden meerdere voorstellingen gehouden in de Pradoschouwborg.

In 1933 was de vereniging nog aangesloten bij het Verbond van de Vlaamsche Tooneelverenigingen van Sint-Jans-Molenbeek.

Het is niet bekend wanneer deze toneelkring ophield te bestaan.

Rond de eeuwwisseling was er een bruisend Vlaams cultureel leven in Brussel en Vlaanderen. Voorbeelden hiervan zijn terug te vinden in de talrijke 'diploma's die voor tal van activiteiten werden uitgereikt. Deelnames aan een stoet, een optocht, een inhuldiging van een vlag of een andere

feestelijke aangelegenheid vonden veelvuldig plaats en als blijk van waarde-

Diploma afgeleverd aan De Eendracht als bewijs van deelneming aan de plechtige inhuldiging van de vlag van Toneelmaatschappij De Kunstbroeders Sint-Jans-Molenbeek, 1912

Diploma uitgereikt door de Koninklijke Maatschappij De Vlamingen van Brussel aan De Eendracht als hulde voor hun deelname aan de Feestbetoging ter gelegenheid van hun 50-jarig bestaan, 1904

ring werd meestal een diploma overhandigd. Het herinneringsdiploma op p. 64 geeft tevens een aanduiding van de goede verstandhouding / samenwerking tussen de Brusselse toneelverenigingen. Op basis van dit gegeven zou men kunnen stellen dat er sprake was van een sterke verbroedering tussen de Vlaamse verenigingen.

Toneelverenigingen speelden een cruciale rol in het creëren van een sterke, lokale en regionale toneelscene, en het stimuleren van cultureel engagement bij een breed publiek. Ze organiseerden **toneelwedstrijden** (o.a. drama, blijspel, prijskamp toneelletterkunde en toneelkunde) wat bijdroeg aan een sterke gemeenschapsgeest. Deelnemen aan dergelijke wedstrijden was in het begin van de 20e eeuw (en nadien) een belangrijk onderdeel van de Vlaamse toneelcultuur, het bevorderde de Vlaamse cultuur en identiteit. Het was een manier voor toneelverenigingen om hun culturele engagement en hun talenten te tonen aan een breed publiek. Toneelverenigingen uit verschillende regio's in Vlaanderen en Brussel namen deel aan toneelwedstrijden.

Diploma voor de 3e prijs in de categorie Drama overhandigd aan De Eendracht voor de opvoering van Eerloos, georganiseerd door de Liberale Volkskring Lier

Mirakel in Meulebeek!

Het klinkt misschien wat vreemd, maar de Molenbeekse toneelvereniging Kunst en Liefde trekt naar het Anderlechtse Centrum voor Amateurskunsten om er een blijspel op te voeren. *Mirakel in Meulebeek* is gebaseerd op *De Mirakelmakers* van Roger Pieters. Roger Hallumiez verwerkte er op humoristische wijze oude en nieuwe toestanden uit Molenbeek in.

Voorlezer wij de in Brussel getogen Oostendenaar Hallumiez zelf aan het woord laten, lichten wij een tipje van het gordijn over de plot van het stuk. Plaats van het gebeuren is een café op de Molenbeekse Drieste. Volgens de tekst:

hoort, zit er ook een mooie liefdesgeschiedenis in het stuk.

Gelegenheidsregisseur

Roger Hallumiez, die het stuk regisseert, blijft nederig: "In feite ben

Bovenaan de voltallige ploeg 'Mirakelmakers'. Onderaan de gelegenheidsregisseur Roger Hallumiez. Foto's: Lukas en Peter Janssens.

en zeilen in Molenbeek door en door omdat ik hier al jaren rondloop."

Veurne-Molenbeek

Het originele stuk *De Mirakelmakers* speelt zich af in de streek rond Veurne. Roger geeft grif toe dat hij het stuk een beetje naar zijn hand heeft gezet: "Ik heb er nieuwe elementen aan toegevoegd. Mezelf voer ik daarbij op als Westvlaming. Ik kom hier aan in het Brusselse

in Meulebeek, op november om 20u. 28 november om CVA-Schoorburg, straat 24-26 in (bij metrostation Sint-Guido).

FEESTZAAL "HET VOLKSHUIS"
Gentsesteenweg, 85 - Sint-Jans-Molenbeek

Tooneelmaatschappij "KUNST EN LIEFDE"
Eerevoorzitter: E. Nalt Secretaris: H. Francis
Lokaal: Graat van Visandorenstraat, 31

Zondag 19 April 1925

DERDE VOORSTELLING VAN HET TOONEELJAAR 1924-1925

KLEINE JAAK

Drama in 5 tableaux door Snaech

PERSONEN:

Pieter Giraud	H. H. Francis
Juliana Marie	Mev. Keyt
Moeder Ropquet	Mev. Pussck
Jank	Mel. Louisa Keyt
Mijnheer de la Roseme	H. H. Vanckerkhoven
Mevrouw de la Roseme	Mev. J. Vanckerkhoven
Henri de Laverde	HR. J. Havenkamp
Polite Louchoe	F. Ezmas
Edwards	D. Oets
Mevrouw d'Avoyne	Mev. Havenkamp
de Maximieux	HR. D. Kenvels
Frans, knecht	M. De Aspt
Justin, bediende	R. Kenvels
Matiwet, greffier	H. Thobel
1 ^{er} agent	J. Vuodes Schrick
2 ^{de} agent	J. De Bischoep
De Rechter	A. Havenkamp
De bestaarder der vreemden	D. Molani
Een priester	Fv. Verbeest
Een bed	Th. Heunas
Georges de Laverde	A. Timmermans

Koninklijke Toneelvereniging Kunst en Liefde – De Volksstar

De amateurtoneelvereniging Kunst en Liefde werd volgens de overlevering opgericht in herberg 'In de vier winden' op 25 december 1897. De vereniging had als leuze 'Eendracht maakt macht'. Hoewel het een tijdje duurde voor het gezelschap haar draai vond, speelde ze tot aan de Eerste Wereldoorlog een rol in het Molenbeekse verenigingsleven. Behalve toneel, organiseerde Kunst en Liefde ook heel wat andere sociale activiteiten voor haar leden. In 1934 fuseerde het toneelgezelschap met De Volksstar³ en gingen ze verder onder de naam Kunst en Liefde – De Volksstar. Van de periode voor het interbellum zijn slechts enkele verslagboeken bewaard. Tijdens de Tweede Wereldoorlog lagen de activiteiten stil, maar werden hervat in december 1945. Vanaf 1947 werden ook dames als lid toegelaten: ze vormden een aparte afdeling met een eigen reglement, maar bleven afhankelijk van de hoofdorganisatie.

³ De Volksstar (leuze: Moed en Vrede) werd als toneelvereniging in 1895 opgericht.

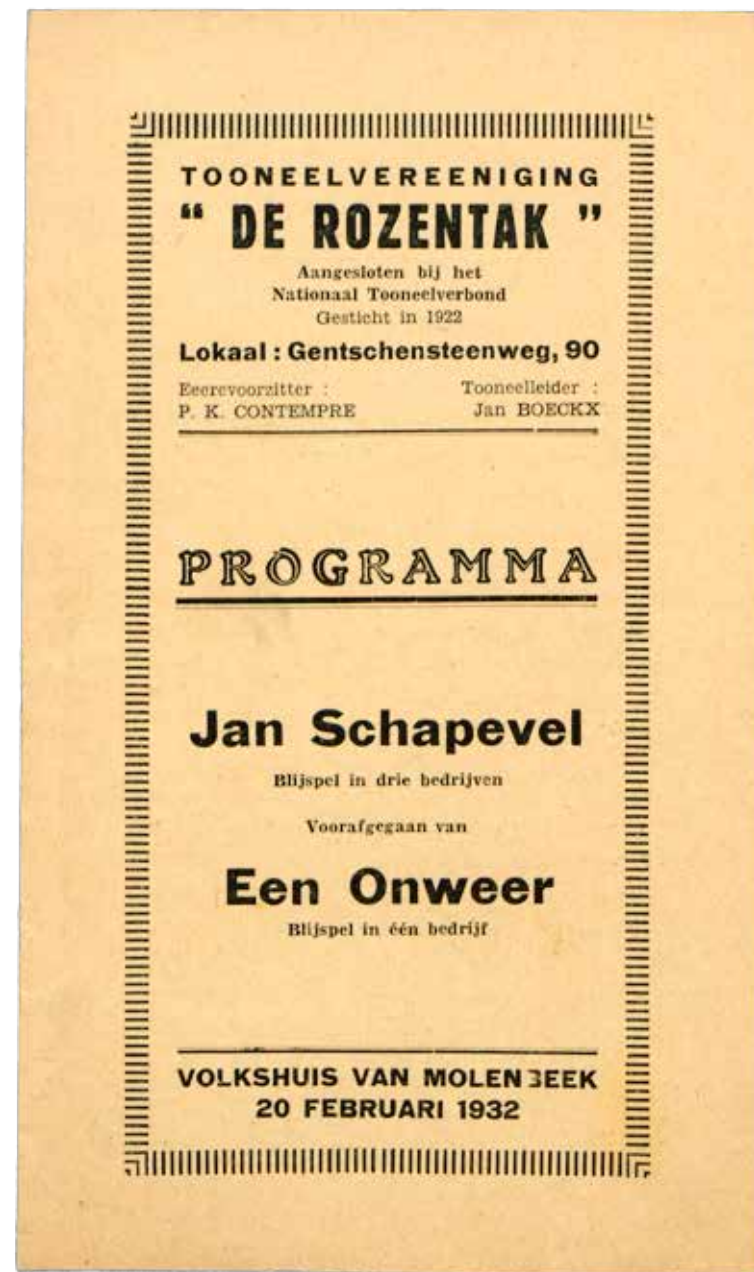

Koninklijke Toneelvereniging De Rozentak

De toneelvereniging De Rozentak is volgens de legende ontstaan op 16 februari 1922, toen een aantal misnoegde amateurspelers afspraken in een café. Met de leuze 'Beter één repliek in het hoofd, dan tien in de brochure' werd De Rozentak gesticht. In november 1922 had reeds een eerste voorstelling plaats in de Pradoschouwburg. In april 1923 werd De Rozentak opgenomen in het verbond der Vlaamse Toneelverenigingen van Sint-Jans-Molenbeek. Door hun enorm succes moest er in de jaren 1930 een ledenstop worden ingevoerd.

Na een pauze tijdens de Tweede Wereldoorlog, verkreeg de vereniging in 1947 het predicaat 'Koninklijke'. Midden jaren '70 volgde door het toetreden van een jonge dynamische ploeg, een spectaculaire overschakeling van toneel naar cabaretrevues.

In de jaren '80 werd opnieuw gestart met echt toneelwerk en richtte de vereniging ook een jeugdafdeling op. Er werd ook nauw samengewerkt met Kunst en Liefde.

Vlaams Nationalistische Toneelgilde Op Hoop van Zegen

Tijdens de Eerste Wereldoorlog kende de Vlaamse Beweging een grote bloei die door de Duitse bezetter werd gecultiveerd. Er bestond bij veel Vlamingen ook een groot ongenoegen over de Franstalige dominantie in zowat alle domeinen van het openbare leven in België, vooral m.b.t. bestuur, cultuur en onderwijs. Het was dan ook een moment waarop heel wat culturele initiatieven ontstonden, daarbij ook toneelverenigingen die de Vlaamse identiteit en taal promootten. Een deel van de Vlaamse beweging omarmde het activisme en ging actief samenwerken met de Duitse bezetter. In de archieven van de Raad van Vlaanderen vinden we terug dat tijdens de oorlogsjaren ook in Molenbeek een activistische strijdvereniging en toneelkring werd opgericht onder de naam Molenbeek Vooruit.⁴

Wat er verder met deze kring is gebeurd, zou verder onderzoek moeten uitwijzen, maar vermoedelijk is ze na de wapenstilstand een stille dood gestorven of is ze opgegaan in andere Vlaamsgezinde toneelvereniging: Toneelgilde Op Hoop van Zegen, met de leuze 'Omver en erover', die een link naar de Frontpartij lijkt te suggereren.

De Frontbeweging was een Vlaamse beweging die opkwam tijdens de Eerste Wereldoorlog aan het IJzerfront. De beweging was sterk Vlaams, had een pluralistische inslag en verzette zich tegen het taalbeleid van het Belgische

⁴ Een flink deel van de Vlaamse culturele elite was activist of had activistische sympathieën, zoals Paul Van Ostajen, Wies Moes, Gaston Burssens, Felix Timmermans en zelfs Marnix Gijsen en Frits Van den Berghe.

leger. De leuze 'Omver en Erover' werd gebruikt om de strijdlust van de 'fronters' te vergroten en hen op te roepen tot een actief verzet tegen de status quo.⁵ Frans Van der Linden introduceerde de leuze nadat de Belgische legerleiding een betoging van Vlaamse soldaten in Hoogstade bruut uiteen had gedreven.⁶ De leuze 'Omver en Erover' kan geïnterpreteerd worden als een oproep tot een strijd tegen bestaande structuren (Omver) en om te gaan voor wat je wilt bereiken (Erover).

In de context van een Vlaamsgezinde toneelvereniging kan deze leuze symbolisch staan voor het streven naar culturele en taalkundige emancipatie, een gedrevenheid om artistieke of organisatorische uitdagingen niet enkel aan te gaan, maar ook te overwinnen – met passie, lef en energie. Schrijver Wies Moens wilde ook de letterkunde verlossen van realisme en verstarde woordkunst. Hij paste de leuze toe: 'Omver en erover!', gooide de oude rommel tegen de grond en bouwde op het puin een nieuw theater. 'Wies Moens is na 1918 de enige theaterrevolutionair in de Nederlandse gewesten; hem komt de eer toe de vernieuwing te doen zegevieren en de aandacht van het buitenland op ons toneel te trekken.'⁷ Het is mogelijk dat de Toneelgilde Op Hoop van Zegen een uiting was van dit expressionistische streven naar vernieuwing, maar verder onderzoek is nodig om de precieze rol en het belang van deze vereniging te onderzoeken.

⁵ <https://encyclopedievlaamsebeweging.be/nl/van-der-linden-frans>

⁶ Van der Linden is één van de Vlamingen die begraven liggen aan de voet van de IJzertoren en groeide uit tot een symbool van de Vlaamse Beweging. Hij was oorlogsvrijwilliger, maar stierf niet aan het front maar aan de Spaanse griep enkele dagen voor de bevrijding.

⁷ *West-Vlaanderen*. Jaargang 11. Christelijk Vlaams Kunstenaarsverbond, 1962, p434.

DIT NAJAAR ORGANISEERT HET AMVB OPNIEUW HEEL WAT ACTIVITEITEN. DE PUBLIEKSACTIVITEITEN HEBBEN TWEE TENTOONSTELLINGEN ALS UITGANGSPUNT.

VANAF 11 SEPTEMBER TOT MIDDEN NOVEMBER WORDT *25 JAAR BRUSSELS VOLKSTEJOËTER* GEVIERD MET EEN EXPO, WANDELINGEN EN EEN LEZINGENREEKS. DAARNA IS HET DE BEURT AAN *150 JAAR POGGE VIENDEN*

BRUSSELS VOLKSTEJOËTER

Dit jaar bestaat het BVT precies vijftientwintig jaar. Aan de hand van een combinatie van een tijdslijn en thematische invalshoeken – zoals theater, taal, sociaal leven, publiekswerking en de geografische spreiding – wordt het verhaal van BVT op een interactieve en audiovisuele manier verteld. Bezoekers worden op een dynamische manier door de expo geleid.

Gedurende de tentoonstellingsperiode vinden in het AMVB en op andere plaatsen in de stad allerlei evenementen plaats, die niet alleen de thema's verdiepen, maar ook de locaties onderling verbinden en de geschiedenis toelichten. Deze expo start op donderdag **11 september 2025** en loopt tot en met vrijdag 14 november 2025 in het AMVB

150 JAAR POGGE VRIENDEN

De tweede tentoonstelling staat in het teken **150 JAAR POGGE VRIENDEN**. Pierre De Cruyer (1821-1890), beter bekend als Pogge, bracht in het 19e-eeuwse Schaarbeek elk conflict tot bedaren met zijn beroemd geworden slagzin 'Alles es Just!'. Dankzij de Pogge Vrienden blijft de geest van deze volksheld in de gemeenschap voortleven. Zijn rijke nalatenschap staat op de expo centraal: archiefstukken, illustratiewerk, tradities, zijn draagbeeld en de wijze waarop het Schaarbeeks festival 'Alles es Just!' dit erfgoed waarde heeft gegeven. In samenwerking met Sputnik vzw brengt het AMVB de wereld van Pogge tot leven met een reeks workshops, randactiviteiten en een feestelijk weekend gewijd aan 150 jaar Pogge Vrienden. Zo worden verleden en heden met elkaar verbonden. Deze expo loopt van donderdag **20 november 2025** tot en met vrijdag 30 januari 2026.

ARDUIN 37
BRUSSELSE LEGENDES

AN RYDANT

De tentoonstelling *De vrienden van Pogge* die eind november 2025 start, bracht ons op het idee om het themanummer van de volgende *Arduin* uit te werken rond **Brusselse sagen en legenden**. Pogge, alias Pierre De Cruyer, was immers een man van vlees en bloed maar groeide al tijdens zijn leven uit tot een legendarische volksfiguur. En zoals Pierre zijn er velen: mensen die de geschiedenis overstijgen en eeuwen later nog steeds tot de verbeelding spreken omdat hun nagedachtenis en/of avonturen tot het immaterieel erfgoed zijn gaan behoren.

Onze hoofdstad bukt van de mythen, mensen en histories die hier en daar nog in straatnamen terug te vinden zijn, maar waarvan ook heel veel verwijzingen onder de sloophamer gesneuveld zijn. Behalve de **legendewandeling** van Brukselbinnenstebuiten worden de verhalen onder meer levendig gehouden door het Broodhuis en Aurore Van de Winkel, die tours organiseert over de **stadslegendes** en de instagram-account @brusselsurbanlegends uitbaat.

Weinig Brusselaars zijn vandaag nog bekend met deze volksverhalen en nog minder met de oorsprong ervan. Waarom is een Brusselaar een kiekenfretter en staat er een ezel in het wapenschild van Schaarbeek? Hoeveel keer is Manneken Pis al ontvoerd? Ligt Sneeuw witje echt begraven onder de Brusselse Beurs en pleegde de architect van het Brusselse stadhuis zelfmoord? Voor wie deze verhalen alleen van Suske en Wiske kent of het in Keulen hoort donderen is er in elk geval een unieke gelegenheid om dit gat in het geheugen te vullen. Je wacht op de volgende *Arduin* in december en als je nog geen abonnement hebt, dan doe je dit nu snel zodat je geen dag te lang hoeft te wachten.

In ons decembern timer zal je ook een vooruitblik terugvinden op een tentoonstelling die we in het voorjaar 2026 organiseren en waarin het oeuvre van Jadran Sturm en °Asa Lie centraal staat.

Een abonnement op *Arduin* bestel je door € 45,00 over te schrijven op rekening BE66 4331 0620 7143 van het AMVB met de vermelding 'Abonnement Arduin', gevolgd door je naam en voornaam of je organisatie.

BOEKBESPREKINGEN

ERIC MIN, *DE EEUW VAN BRUSSEL*

HANS VANDEVOORDE, *STIL VERZET. DE OORLOGSJAREN VAN AUGUST VERMEYLEN 1939 1945*

AN RYDANT

Eric Min, *De Eeuw van Brussel*

De Eeuw van Brussel is een prachtige uitgave. Niet alleen de buitenkant en de lay-out doen luxueus aan, ook de schrijftuur getuigt van enorm veel eruditie en schoonheid. Voor liefhebbers van minimalistische content is het dus geen aanrader, dit boek. Voor amateurs van Nederlands in zijn mooiste vorm zeker wel.

Tijdens het lezen van *De Eeuw van Brussel* moet je onbewust denken aan het lied van Jacques Brel over het mooie Brussel van zijn statige grootvader en zijn pronte oma op

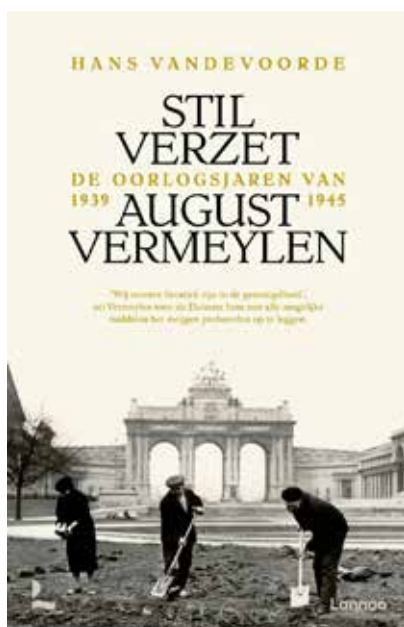
de Place de Brouckère. Toch is het niet alleen esthetiek en nostalgie wat de klok slaat, de kaalslag van bepaalde wijken wordt betreurd, het teloor gaan van de unieke spirit van bepaalde wijken, de rauwe werkelijkheid die de jonge prostituée Cornelia Doff meemaakt 'aan de andere kant van de rivier' tot ze erin slaagt om via een omweg als schildersmodel Frans te leren en de burgerlijke en literaire wereld te veroveren.

Cafés, huiskamers, ateliers en een bont straatleven vormen het decor en worden evenzeer hoofdpersonages als de bekende en minder bekende Brusselaars, wier leefwereld wervelend wordt geschetst. Er is veel aandacht voor politiek, maar toch vooral voor cultuur, waar de politiek uiteraard nooit veraf was. Verlaine en Rimbaud die elkaar naar het leven staan, de moordpoging van de Italiaanse anarchist Gennardo Rubino op Leopold II, ...

Heel wat verhalen zijn bekend, maar worden hier op een unieke manier en met de nodige ironie uit de doeken gedaan, zonder dat de anekdotiek afleidt van het grote gebeuren. Eric Min beschrijft de tijdsgeest van het jonge België en de culturele milieus als geen ander, zonder dat het etaleren van kennis ook maar een moment gaat vervelen. Voor wie er maar niet genoeg van krijgt,

zijn een zeer uitgebreide literatuurlijst en ook tal van noten beschikbaar. Een boek om te degusteren, een must voor de Brusselfans en de nostalgici onder ons.

ERIC MIN, *DE EEUW VAN BRUSSEL 1850-1914. BIOGRAFIE VAN EEN WERELDSTAD*, PELCKMANS, 2025, 451 PP, € 32,00 (HARDCOVER)

Hans Vandevoorde, *Stil verzet. De oorlogsjaren van August Vermeylen 1939 1945*

August Vermeylen is een literair en politiek zeer interessant figuur, die helaas de laatste decennia grotendeels uit de belangstelling is verdwenen. Hans Vandevoorde redt hem van de dreigende vergeetput. De ge-

nuanceerde, oprechte en ook consequente denker en auteur verdient het immers om opnieuw gelezen te worden. Zijn kijk op de (Europese) politiek en het wezen van de politicus blijven ook vandaag absoluut het lezen waard en kunnen voor elke hedendaagse politicus nog steeds een leidraad zijn.

Als Vermeylen sr. vandaag nog herinnerd wordt, is dat voornamelijk omwille van zijn inbreng in Van Nu en Straks, toen hij als jonge schrijver nog beelden bestormde. In 1939 is dat niet langer het geval. Vermeylen is een burgerlijke bon vivant met het hart op de juiste plaats, die werkt als universiteitsprofessor in Gent, een parlementair mandaat heeft en een spil is binnen het Brusselse en Vlaamse cultuurleven. Als gevorderde zestiger, linkse vrijdenker en weduwnaar is hij sociaal, intellectueel en ook erotisch bijzonder actief.

De oorlog vormt een echte cesuur in zijn leven, want als bekend antifascist verliest hij al snel zijn professoraat. De wereld rondom hem verkleint in ijtempo. Vrienden en vriendinnen vluchten de oceaan of de Noordzee over; hij maakt zich zorgen over zijn zoon Piet die uiteindelijk gelukkig gezond en wel in Londen beland, zijn Europese biotoop krimpt, tot Ukkel en finaal enkel zijn eigen woning overblijven. De grote cultuur moet wijken voor kleine gecensureerde tentoonstellingen en wat muziekavonden, zijn dagelijkse bezoeken aan restaurants, cafés en koffiehuisen worden zeldzaam, er is ook nauwelijks nog iets lekkers te nuttigen. Het zijn zowel letterlijk als

figuurlijk magere jaren voor de erudiete Bourgondiër, die in deze periode maar liefst 12 kilogram afvalt.

We volgen de auteur aan de hand van zijn dagboeken en brieven en informatie die uit egodocumenten van Ernest Claes, Raymond Herremans, Paul Struye, Anne Somerhausen en andere tijdgenoten is geput. De grote geschiedenis komt enkel vanuit dat perspectief naar voor. Daardoor is er de ruimte om het dagelijkse leven te schetsen en te zien hoe een geféteerde intellectueel met die beperkingen probeert te leven. Er is volop ruimte voor nuance. Vermeylen is weliswaar een notoir antifascist, maar hij beschikt over een eerlijke en open geest en blijft ook contact houden met collaborerende kennissen die oprecht overtuigd zijn van de nationaal-socialistische zaak, zoals Claes, van wie hij ook de nodige hulp krijgt in de vorm van wat extra brood en spek. Hij weigert dan ook voorzitter te worden van het literair represiecomité van de VVL in 1944.

Het gebruik van egodocumenten als voornaamste bron, houdt een aantal consequenties in. Vermeylen is er zich bij het schrijven bewust van dat zijn schriften in verkeerde handen kunnen vallen en ook later door zijn (klein)kinderen gelezen zullen worden. Daardoor komen we weinig te weten over het samenleven van de oude patriarch met het gezin van zijn dochter. Ook over zijn omgang met Joodse vrienden is amper iets terug te vinden. Het verzet komt niet aan bod.

Vermeylen speelt als late zestiger en prille zeventiger geen actieve rol in dat verzet. Maar hij moet wel goed

op de hoogte geweest zijn vanuit zijn positie en met zijn vriendenkring, waarvan het grootste deel nauw verweven was met de ULB. Hij heeft ook Joden geholpen. Maar hij is op dat vlak een stille stem. Hij is antifascist en verliest daardoor zijn betrekking. Anderzijds wordt hij nooit opgepakt en blijft zijn loon doorbetaald worden. Het brengt hem in een wat ambigue situatie die in socialistische kringen niet zo vreemd was. De partij en de bewegingen errond hielden zich bezig met de wereld na de oorlog en enkel in individuele gevallen met actief verzet.

We hadden het er al over waarom August Vermeylen ook vandaag een relevant figuur blijft. Dat is niet de enige reden om dit boek aan te schaffen. *Stil Verzet* is immers geschreven in een prachtige en rijke stijl, die tegelijk uitgepuurd is. Nederlands geschreven door een taalestheet. Daarenboven verschaft het ons een unieke inkijk in het culturele en politieke leven van de burgerij tijdens de oorlog en schetst het een prachtig portret van Brussel, de werking van culturele kringen zoals Mijol-club, de interactie tussen de grote (en kleinere) tenoren van de literatuur en van het intellectueel en fysiek (over)leven onder een totalitair staatsbestel.

Als u zich deze biografie nog niet hebt aangeschaft, rep u dan naar de boekenwinkel of kom naar het AMVB en geniet bij een koffie of thee van dit verhaal en het schitterende proza.

HANS VANDEVOORDE, *STIL VERZET. DE OORLOGSJAREN VAN AUGUST VERMEYLEN 1939 1945*. LANNOO, 2024, 359 PP, € 34,99 (HARDCOVER)

COLOFON

Zesmaandelijks tijdschrift van het Archief en Museum voor het Vlaams leven te Brussel vzw

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Erwin Eysackers, Arduinkaai 28, 1000 Brussel

REDACTIETEAM

Florian Daemen, Christopher Dekeyser, Stéphanie Lamaire, Rudy Machiels, An Rydant

EINDREDACTIE

An Rydant

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

Maxim Preaux, Luc Collin, Robert Delathouwer, Herman Mennekens, Jozef Cassimons

REDACTIEADRES

Arduinkaai 28 1000 Brussel | arduino@amvb.be

VORMGEVING

L-ink, info@l-ink.be

DRUK

Flyeralarm

ISSN

xxxx-xxxx

ABONNEMENT

op Arduin tweemaal per jaar: € 45,00, losse nummers € 25,00

KBC: 433-1062071-43 | BIC: KREDBEBB | IBAN: BE66 4331 0620 7143

Vermeld bij uw overschrijving 'abonnement Arduin'

Het AMVB tracht de wettelijke voorschriften inzake auteursrecht toe te passen.

Instellingen en personen kunnen contact opnemen met de redactie indien zij menen rechten te kunnen laten gelden.

AMVB

Arduinkaai 28, 1000 Brussel | tel: 02 209 06 01 | www.amvb.be

Algemeen: info@amvb.be

Directie: an.rydant@amvb.be

Archief: florian.daemen@amvb.be, christopher.dekeyser@amvb.be

Publiekswerking: stephanie.lamaire@amvb.be

Arduin: arduino@amvb.be, rudy.machiels@amvb.be

(redactionele vragen en opmerkingen)

De leeszaal van het AMVB is gedurende de weekdays toegankelijk van 9.00 tot 16.00 uur en op afspraak, gesloten tijdens het weekend en op feestdagen.

HOE HET AMVB STEUNEN?

Wil u meehelpen aan de bekendmaking, bewaring en bescherming van dit dynamisch Brussels Nederlandstalig erfgoed?

Door een gift of een vrije bijdrage te storten op
BE66 4331 0620 7143 kan u ons hierbij ondersteunen.

Giften vanaf 40,00 € zijn fiscaal aftrekbaar.

Voor meer informatie
contacteer secretariaat@amvb.be.

Het hele AMVB-team dankt u hartelijk en heet u welkom in ons open huis.